

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Programmas "Skolotājs" apakšprogramma

"Skolotājs logopēds"

**Didaktisko rotaļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai
vecākā pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas
nepietiekamu attīstību**

Diplomdarbs

Autors: **Sabīne Dreija**

Studentu apliecības Nr.: sd17014

Darba vadītājs: Mg. paed. Zane Eņģele

CĒSIS 2018

Anotācija

Diplomdarbam tika izvēlēts temats: "Didaktisko rotaļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai vecākajā pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību"

Darba mērķis: teorētiski izziņāt un praktiski vērtēt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību, vārdu krājuma pilnveidošanas iespējas didaktiskajās rotaļās.

Darbs sastāv no ievada, 2 daļām, secinājumiem un pielikumiem.

Darba pirmajā – teorētiskajā daļā tiek analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra, kurā apkopotas dažādu autoru atziņas par bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību un valodas veicināšanu caur didaktiskajām rotaļām, par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstību likumsakarībām pētāmās problēmas aspektā, un tās darbības ietekmi uz pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Šajā nodaļā tiek analizēts un raksturots tāds jēdziens, kā vārdu krājums, to likumsakarības, tās veidi un ietekmējošie faktori. Kā arī didaktiskā rotaļa kā korekcijas līdzeklis vārdu krājuma pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Darbā otrajā – empīriskajā daļā tiek pētīts koriģējoši attīstošā darbība vārdu krājuma pilnveidošanai vecākā pirmsskolas vecumā. Šajā darba daļā apstiprinājās hipotēze, lai pilnveidotu vārdu krājumu, logopēdam ir jāizzina vārdu krājuma īpatnības, kā arī jāizvērtē didaktiskās rotaļas atbilstoši bērna runas attīstības traucējumiem.

Pētījuma bāze: Rūjienas speciālās pirmsskolas izglītības iestādes A, tajā piedalās kopumā 21 bērns, 10 no tiem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Pētījums ilgst no 2017.gada oktobra līdz 2018. gada aprīlim.

Analizējot teorētiskās atziņas, tās apkopojot, un praktiski pārbaudot, pētījuma autore secina, ka didaktisko rotaļu nozīmīgums, vecākajā pirmsskolas vecumā veicina bērnu valodas attīstību nepietiekamu attīstību ir apstiprinājies. Darbs sastāv no 88 lapaspusēm, tajā ir 13 attēli, 9 tabulas un 13 pielikumi. Izmantoti 48 literatūras avoti, no kuriem 38 ir latviešu valodā un 10 svešvalodā.

Annotation

The title of this study has been chosen as following: „The use of didactic games for vocabulary perfection to the preschool’s oldest age children with insufficient development or language system”. The aim of this study is: to cognize theoretically and to evaluate practically perfection possibility of the vocabulary using didactic games to the preschool’s oldest age children with insufficient development of language system. Study consists of Introduction, 2 parts, conclusions and annexes.

In the first – theoretical – part of the study the pedagogical and psychological literature has been analyzed, in which there are collected acknowledgments of different authors about children with insufficient development of language system and about promotion of the speech through didactic games; also about regularities of children’s development in the aspect of researched problem and its impact on preschool’s age children with insufficient development of language system. In this part such concept as „vocabulary” has been analyzed and characterized, also its regularities and features, forms and influential factors. Additionally also didactic games as correction tool to enhance vocabulary to the children with insufficient development of language system has been analyzed.

In the second empirical – part of the study the perfection of the corrective developing vocabulary to the pre-school’s oldest age children has been researched. In this part of the work a hypothesis was confirmed: to improve vocabulary the speech therapist has to cognize specialties of the vocabulary and to estimate appropriate didactic games according to children’s speech specialties. The basis of the research: Rujiena Special Preschool Educational Institution group A; 21 children took a part in it, 10 of them with insufficient development of language system. Research lasted from October 2017 until April 2018. Analyzing theoretical acknowledgements and by collecting and practically verifying them the Author of the study observes: the significance and improving of didactic games for vocabulary perfection of the preschool’s oldest age children with insufficient development has been confirmed. Using didactic games in every day’s life the development of the speech is being enhanced, it improves children’s development in its entirety.

Study consists of 88 pages, there are 13 images, 9 tables, 13 annexes. There are used 48 literature sources, 38 of them are in Latvian, 10 are in foreign languages.

Saturs

Ievads.....	5
1. Vārdu krājums, tā attīstība un pilnveidošanās dažādu autoru skatījumā, korekcijas iespējas.....	7
1.1 Valodas, vārdu krājuma būtība un to nozīmes vispārīgs raksturojums.....	11
1.2 Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību likumsakarības	16
1.3 Didaktiskās rotaļas kā korekcijas līdzeklis vārdu krājumu pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.....	23
2. Koriģējoši attīstošā darbība vārdu krājumu pilnveidošanā vecākajā pirmsskolas vecumā.....	28
2.1 Pētījumā izmantoto metožu apraksts.....	28
2.2 Bērnu grupas raksturojums un izpēte saistībā ar problēmu.....	29
2.3 Didaktisko rotaļu atlase un izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai, ievērojot bērnu runas īpatnības.....	39
2.4 Pētījuma rezultāti un analīze.....	47
Secinājumi.....	55
Izmantotā literatūra un informācijas avoti.....	56
Pielikumi.....	59

Ievads

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā apgūst prasmi izmantot valodu kā izziņas līdzekli. Apkārtējā pasaulē valoda ir sevis izzināšanas process, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzeklis (Ezera, 1998, 5).

Pirmsskolas vecums ir svarīgs un nozīmīgs posms personības attīstībā, tas ir socializācijas sākumposms. Mācot bērnu runāt nozīmē palīdzēt viņam apgūt valodu, kā arī izprast tās nozīmi.

Bērns savā attīstībā, kā vienu no pēdējām un svarīgākām prasmēm, apgūst runas funkcijas. Savienojot domu ar vārdu, bērns tekoši apgūst valodu. Savstarpējo attiecību mehānismā lielu lomu „spēlē” vesels sabiedrisku institūtu komplekss – ģimene, pirmsskolas iestāde un skola, apkārtējā informācija un vide, kurā bērns atrodas ikdienā. Diemžēl pieaugušie ne vienmēr atceras, ka jau bērnībā sāk veidoties noteikts dzīves stils, jo cilvēks jau piedzimst kā bioloģiska būtne kura kopē balsi un informāciju no apkārtējiem (Акимова, 2006, 151).

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, kurā bērns apgūst izmantot savu valodu, kā izziņas procesu. Valoda kļūst par pašregulācijas līdzekli, cilvēku saskarsme un mijiedarbības procesā (Ezera, 1998, 5).

Šodienas sociālā attieksme, kā arī pieaugušie ne vienmēr atceras, ka jau zīdainis iepazīst pasauli caur mīmiku žestiem un lalināšanu, kas kā svarīgs atspajds ir bērnu valodas pilnveidošanai un normālai valodas attīstībai. Par to savos darbos arī raksta J.Kupčs, S. Omārova, Dz. Karpova.

Kā arī S.Tūbele norāda, ka valoda ir viens no sazināšanās veidiem, kas nepieciešama cilvēkam kā sabiedrības loceklim. Ja bērnam ir runas traucējums tas rada grūtības ne tikai saskarsmes procesā ar vienaudžiem un pieaugušiem, bet arī nepārvaramus šķēršļus mācību programmas sekmīgai apguvei (Tūbele, 2002, 7).

Strādājot speciālajā pirmsskolas izglītības iestādē, darba autores pedagoģiskā pieredze liecina, ka bērnu attīstības līmeņi ir atšķirīgi, bērni ar vien mazāk savstarpēji komunicē, bet neskatoties uz vecumposmu likumsakarībām, darbā tiks apspoguļots pedagoģu un psihologu atziņas par 5 –7 gadīgu bērnu valodas attīstību.

I.Hadaņoka uzsver, ka valoda un savstarpējās attiecības ar tuvajiem ir svarīgas ne tikai bērna personības veidošanās procesā, bet arī valodas attīstībā vēlāk arī mācību procesā (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 9).

Statistikas dati liecina (Valts izglītības saturu cents, 2011) tieši pirmsskolas iestādēs aptuveni 40 – 50 % bērniem tiek konstatēti valodas sistēmas traucējumi. Skaņu neprecīza izruna,

skaņu kropļojumi, neliels nepaplašināts vārdu krājums. Lai gan pieaugušiem varētu šķist, ka šī problēma bērnam izzudīs, tomēr pieredzē rāda, ka tas nenotiek un līdz ar to nes līdzī sev vēl dažāda veida sekas. Mūsdienās ir izstrādāti daudz dažādi risinājumi – metožu, katram vecuma posmam valodas traucējuma smaguma pakāpei.

Strādājot speciālajā pirmsskolas izglītības iestādē, kurā tiek īstenota viena no programmām bērniem ar valodas traucējumiem un ņemot vērā darbā aprakstīto problēmas apmēru (iepriekš norādītā statistika), darba autore bērnu valodas krājumu attīstības pilnveidošanu pētīja caur didaktiskām rotaļām.

Pētījuma objekts: didaktiskās rotaļas koriģējoši attīstošā darbībā.

Pētījumu priekšmets: vārdu krājuma pilnveidošana.

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt un praktiski vērtēt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājumu pilnveidošanas iespējas didaktiskajās rotaļās.

Pētījuma hipotēze: bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājums pilnveidosies, ja logopēds:

- izziņās bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma īpatnības,
- atlasīs un izmantos didaktiskās rotaļas, atbilstoši bērna runas attīstības traucējumiem.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izziņāt dažādu autoru atziņas par vārdu krājumu, tā attīstību un korekcijas iespējām.
2. Analizēt didaktiskās rotaļas kā korekcijas līdzekli vārdu krājumu pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.
3. Veikt pētījumu par vārdu krājuma pilnveides iespējām bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā:
 - teorētiskās literatūras apkopošana, tās analīze.
2. Empīriskās:
 - bērnu novērošana,
 - bērnu runas logopēdiskā izpēte,
 - koriģējoši attīstošā darbība,
 - iegūto datu matemātiskā apstrāde un analīze.

Pētījuma bāze: Rūjienas speciālās pirmsskolas izglītības iestādes A, tajā piedalās 10 bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Pētījums ilgst no 2017.gada oktobra līdz 2018.gada aprīlim.

1. Vārdu krājums, tā attīstība un pilnveidošanās dažādu autoru skatījumā, korekcijas iespējas

Pirmsskolas vecumā bērns mācās saklausīt un diferencēt dzimtās valodas skaņas. Attīstās saikne starp redzes, dzirdes, sajūtu un kustību asociatīvām zonām smadzenēs un tas veicina abstrahēšanu. Veidojas priekšstats par vārdu, kā par signālu, kas apzīmē dažādus priekšmetus, to īpašības un darbības. Attīstās prasme kombinēt vārdus un virknēt tos teikumā, stāstījumā. Pakāpeniski attīstoties visām šīm prasmēm, bērns apgūst iemaņas sazināties valodas līmenī. Autore Plinta uzsver, ka vārds ir tāds pats kairinātājs, kā gaismas, skaņu, krāsu signāli, kuri uz cilvēku iedarbojas tieši. Tomēr vārds nav pielīdzināms pirmās signālsistēmas kairinātājiem, vārds vispārina, tas ir cilvēka runas un domāšanas fizioloģiskais pamats.

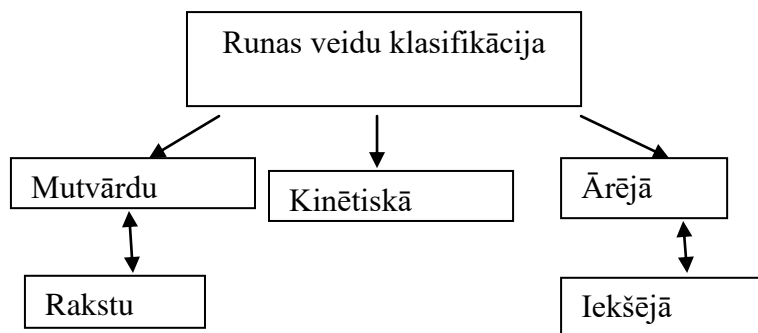
Valoda un domāšana neeksistē viena bez otras, tie nav identiski jēdzieni. Ar domāšanas palīdzību atspoguļo apkārtējo īstenību, kā arī ar valodas palīdzību šīs domas izsaka, un nodod citiem (Plinta, 1998, 31).

Lai veiktu valodas, sīkas motorikas un muskuļu korekciju pedagogiem, logopēdiem un mediķiem labi jāpārzina bērnu intelektuālo attīstību traucējumos no psiholoģijas skatījuma (Cukura, Cukura, 2004, 41). Darba autore uzskata, ka cilvēki savstarpēji apvienojoties nonāk mijiedarbīgā sadarbībā, izvirzot kopīgus mērķus un intereses, lai palīdzētu viens otram pēc iespējas veiksmīgāk attīstīties.

A. Špona raksta, lai cik spētu orientēties cilvēka dzīves laikā notiekošajos fiziskajos un psihiskajos procesos, to cēloņos un sekās, kā arī prognozēt to ietekmi uz personību, ir jāņem vērā cilvēka dzīves katra posma likumsakarības (Špona, 2006, 39).

Apkopojot dažādu autoru atziņas, būtiski saprast, ko sevī ietver termins „runa”. Tiek izdalīti vairāki veidi (skat. 1.attēlu, ņemot vērā darba tematiku – skat. arī 2 attēlu).

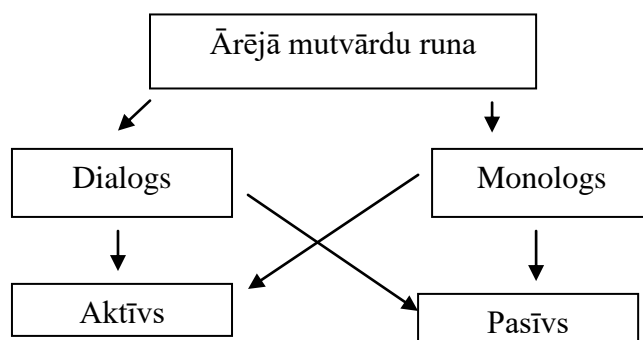
Liela nozīme ir tam, ka runa atspoguļo gan pašu runas procesu, gan runas rezultātu.

1.attēls. Runas veidu klasifikācija (Simptomyinfo, 2018)

1.attēlā atspoguļots, ka runai no tās izpausmes veidā ir vairāki iedalījumi:

- **Ārējā un iekšējā runa:** ārējā runa – pieejama pārējiem; iekšējā runa- saucamā „runa sev”, kas attīstījies uz ārējās runas pamata (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 133).
- **Kinētiskā runa:** valodas izpildījums, žesti kurus ikdienā lieto cilvēki kuriem ir valodas un dzirdes problēmas. Šie cilvēki valodu un dzirdi ir zaudējuši nelaime gadījumā vai saslimšanas rezultātā; (iLovevaquero,2017)
- **Mutvārdu:** valodu vai runas ko cilvēki izmanto ikdienas saziņai. Tā ir vārdiska (verbāla) sazināšanās ar valodas palīdzību, ko uztver ar dzirdi, atsevišķi sakāmā komponenti rodas un tiek uztverti secīgi, mutvārdu runas rašanās procesi ietver šādus posmus: orientēšanos, plānošana, kas notiek divos paralēlos virzienos. Mutvārdu runai var „saskatīt” saturu, runas kultūru, tempu (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 201).
- **Rakstu runa:** verbāla vēršanās pie kāda ar rakstītu tekstu palīdzību, (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 264).

2.attēls. *Mutiskās – ārējās runas formas* (Simptomyinfo, 2018)

Savukārt 2.attēls parāda, ka mutvārdu runa iedalās vēl sīkāk. Pēc attēlā redzamās shēmas, var izprast, ka runa var būt **dialogs** – divu cilvēku runa, gan arī **monologs** – viena cilvēka runa. Šāda veida runas formas sastāv no **aktīvās runas** – vārdu krājums, ko cilvēki lieto ikdienas runā un **pasīvās runas** – vārdi, kuri cilvēkiem ir domās un nespēj iekļaut ikdienas vārdu krājumā (Miltiņa, Pastare, 1995, 4).

Katrā no šiem traucējumiem ir noteiktas iezīmes. Mazinoties runas videi un vairāk laika pavadot sociālajos tīklos bērnu valoda tiek aizkavēta, neveidojas komunikācija, nerodas interese, lai savstarpēji izzinātu pasauli. Līdz ar to aizvien vairāk pirmsskolās nonāk bērni, kuriem nepieciešama valodas paplašināšana un pareizas runas veidošana, jo vārdi tiek aizstāti ar apzīmējumiem vai konkrētām skaņām nevis atbilstošu vārdu. Šī iemesla dēļ darba autore vēlējas izzināt, apkopot un analizēt tieši cilvēka attīstības posmus.

Lai skolēnu attīstību, un to īpaši runas attīstību, novērtētu, pedagogiem jābūt ar lielu teorētisko pieredzi, lai analītiski izvērtētu bērnu un teoriju izmantotu darbā ar šo bērnu (Tūbele, 2002, 12).

Nemot vērā dažādu autoru rakstīto, var nonākt pie atziņas, ka mūsdienās bērni un arī pieaugušie ir ar ļoti dažādiem attīstības traucējumiem: dzirdes traucējumi, garīgie attīstības traucējumi, kustību traucējumi, redzes traucējumi, un valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (turpmāk tekstā – VSNA). Izzinot un analizējot literatūras avotus par valodas nepieciešamību cilvēka dzīvē darba temata ietvaros, tiek secināts, ka valodai ir svarīga nozīme cilvēka dzīvē.

Arī J.Loja uzsver, ka valoda un runa viena bez otras nav iedomājama – valodu var uzskatīt par vienu no svarīgāko, jo tā ir kā sazināšanās, ietekmēšanas un domāšanas līdzeklis, kā arī cilvēka apziņas izpausmes, kultūras un izzināšanas līdzeklis (Loja, 1968, 12).

Papildinot J.Loju domu, var minēt arī S.Tūbeles piemēru, ka valoda ir viens no sazināšanās veidiem, kas nepieciešama cilvēkam kā sabiedrība loceklim (Tūbele, 2002, 7).

No tā visa izriet, ka bērns bez spējas izpausties ar runu, dzimto valodu nevar sevi pilnvērtīgi apliecināt un iejusties sabiedrībā. Neskaidri runājošs citiem nesaprotams bērns nejutās labi, iekšējais “es” nevar atvērties, justies nepiespiests un brīvs. Svarīgi ir saprast, kā tiek izdalīts vārdu krājums, runas un valodas nozīme bērna psihiskajā un sociāli – emocionālajā attīstībā (Irbe, Lindenberga, 2017, 7).

A.Špona apgalvo, ka bērnam attīstoties un pilnveidojoties piecu un sešu gadu vecumā būtu jāiegūst psiholoģiska patstāvība, kā arī jājūt brīvība sevī. Ņemot vērā bērnu sociālās pieredzes kā arī psihisko attīstību, ar ko saprotama visas tās kvantitatīvās pārmaiņas, kas notiek visas dzīves laikā (Špona, 2004, 24 – 25).

Valoda ir tā, kas palīdz bērnam nodrošināt intelektuālo un emocionālo saikni ar citiem cilvēkiem. Runas spējas un valoda kopumā ir viena no svarīgākām bērna praktiskām iemaņām, lai pilnvērtīgi pildītu visas funkcijas dzīves laikā, gan komunikācijā ar apkārtējo pasauli, kā arī lai veiktu līdzdalību sociālā vidē (Koemetss, Tamma, Elango, Indere, 1974, 28).

Bērnu valodas traucējumi, neļauj tiem brīvi komunicēt un kopumā kavē runas, domāšanas un izziņas procesus, kas savukārt traucē kvalitatīvas jaunu zināšanu apguvi, negatīvi ietekmē personības pilnveidošanās spējas un uzvedības ieradumus (Miltiņa, Pastare, 1995, 5).

Lai izprastu un atspoguļotu bērnu vārdu krājumu, runas un valodas pilnvērtīgas attīstības nozīmi kopumā, darba autore uzsver šādas dažādu autoru pētījumus un galvenās atziņas:

1. Ilgākā laika gaitā, veicot mērķtiecīgus bērnu valodas attīstības pētījumus zinātnieki ir konstatējuši, ka starp bērnu valodas traucējumiem pirmsskolas vecumā un to rakstu valodas traucējumiem pastāv savstarpēja sakarība (Catts, 1993, 948– 958).
2. Izglītības iestādēs bērnu ar dažādiem runas traucējumiem nav maz un to skaitam ir tendence pieaugt, par to liecina logopēdu praktiskā pieredze (Tūbele, 2002, 8).
3. Bērniem no trīs līdz piecu gadu vecumam ir novērotas runas attīstības aizkavēšanās un runas traucējumi, kas atsaucas uz bērna psihisko attīstību, jo tā pilnībā ir atkarīga no bērna runas attīstības stāvokļa, kas atstāj sekas arī tālākajā cilvēka dzīves posmā (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 11).

Ņemot vērā sava darba temata aktualitāti, darba autore, nākamajā nodaļā, analizēs un apkopos atziņas par bērnu vārdu krājumu, to būtību un nozīmi vispārīgi raksturojot tās.

1.1.Valodas, vārdu krājuma būtības un to nozīmes vispārīgs raksturojums

Ir būtiski saprast un apzināties, ka runas traucējumi ietekmē bērna visu psihisko attīstību, personības veidošanos un uzvedību.

Valodas un runas funkcija, bez kā bērns nevar pilnvērtīgi dzīvot, nav iedomājama specifiskā, tikai bērnam piemītošā domāšana. Ik dienu, stundu bērns veidojas, un attīsta savu vārdu krājumu ko mēs pieaugušie varam tikai motivēt (Irbe, Lindenberga, 2014, 6 – 7).

Valoda ir bērna, kā sabiedriskas būtnes būtiska pazīme, kas ir līdzeklis cilvēciskās saskarsmes izteikšanai (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 348).

Ir vecāki, kas uzskata, ka bērns ļoti labi var augt un attīstīties pats, ja vien ir nodrošināti materiāli un viss nepieciešamais. Šim apgalvojumam var piekristi tikai daļēji. Analizējot pedagoģisko- psiholoģisko literatūru, vairāki autori, min un uzver, ka, lai bērna valoda pilnvērtīgi attīstītos ir vajadzīgs kas vairāk par materiālām vērtībām.

Par šo tematu autore I. Zaķe, uzskata, ka bērnam ir emocijas, jūtas, griba un vajadzības, viņam ir nepieciešams pilnvērtīgs uzturs, gan labvēlīgs emocionāls klimats. Ja mēs kopā ievērosim šos posmus, varam sagaidīt, ka bērns pilnvērtīgi attīstīsies gan fiziski, gan intelektuāli (Zaķe, 2000, 3).

Bērns pilnvērtīgi augot un attīstoties, ir vesels un aktīvs. Tomēr, statistikas dati liecina, ka arvien biežāk mūsdienās cilvēki, tai skaitā bērni saskaras ar dažādiem valodas traucējumiem. Kā piemēru var minēt faktu, ka VSNA sastopama ap 7 % bērniem piecu gadu vecumā (Grist Knowles, Lascelles, Huneke, 2012).

VSNA raksturo, kā sarežģītu runas traucējumu, kad ir nepietiekami attīstīti visi valodas sistēmas galvenie komponenti – fonētika, fonemātika, morfoloģija, leksika, sintakse un saistītā runa (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 390). Svarīgi zināt, ka tas ir sistemātisks traucējums, kad bērnam ar normālu dzirdi un saglabātu intelektu traucēti visi valodas sistēmas komponenti (Tūbele, Lūse, 2012, 5).

Autores S. Tūbele un Lūse ir apkopojušas, ka bērnu ar valodas traucējumiem raksturo šādi parametri:

- valodas lietojums – iespējamie valodas traucējumi neatbilst bērna vecumam;
- valodas traucējumi ir saistīti ar psihofizioloģisko valodas mehānismu funkcionēšanu, tās deformēšanos;
- valodas traucējumi veicina negatīvu ietekmi uz bērna turpmāko psihisko attīstību;

- valodas traucējumiem ir ilgstošs, stabils raksturs, tie paši par sevi neizzūd;
- valodas traucējumu novēršanai ir nepieciešama logopēdiska ietekme, iejaukšanās (atkarībā no valodas traucējuma rakstura, specifikas) (Tūbele, Lūse, 2012, 8 – 16).

Šie raksturojošie parametru uzskaitījumi, ļauj izprast un nošķirt nopietnus valodas traucējumus.

Lai izprastu valodas attīstības traucējumu cēloņus, svarīgi saprast no kā tas ir atkarīgs: no bērna, cilvēka runas vecuma iezīmēm, no tās pagaidu pārejas dažādās vecuma grupās (piemēram, bērnam vēl nav pietiekami attīstījušās runas prasmes – atbilstoši tā vecumam); no runas īpašībām, kuras nosaka konkrēto cilvēku raksturojošais ģeogrāfiski dialektisks un sociokulturālais faktors (Коростина, 2015).

Apzinot iespējamus iemeslus valodas traucējumu rašanai, tika secināts, ka tie var būt ļoti dažādi un atšķirīgi. Vispārīgi analizējot autore vēlas minēt arī A.Ļubļinskas viedokli, kura norāda, ka bērnu runa, tās kvantitatīva attīstība un pielietošana ikdienā ir ļoti atkarīga no tiem apkārt esošo pieaugušo valodas lietojuma. Ar to jāsaprot, kuru bērns attiecīgi ikdienā dzird un seko kā piemēram. Taču, autore norāda, ka bērnu runa ir atkarīga arī no:

- pilnvērtīgas valodas vides;
- pietiekošas runas prakses;
- audzināšanas un mācībām;
- bērna psihofiziskās veselības (Ļubļinska, 1979, 8).

Savukārt informācijas avotos tiek minēti, šādi rašanās traucējumu iemesli:

- iedzimtība;
- sociālais faktors;
- alkoholisms, narkomānija;
- stresa faktori (Valsts izglītības satura cents, 2013).

I.Hadaņoka, L.Hadaņoka raksta, ka tie var būt arī šādi iemesli:

- mātes veselības stāvoklis grūtniecības laikā – toksikozes, vīrusa infekcijas;
- dzemdībās radušies sarežģījumi vai iegūtās traumas (nabas saites apžņaugšanās ap kaklu);
- problēmas ar zemmēles sasiti, kuru laikus jānovērš;
- dažādas bērniņu saslimšanas;
- galvas traumas pirmsskolas gados, aizture;
- bērns ikdienā var saskarties ar dažādiem emocionāliem, izziņu kavējošiem kairinātājiem;
- arī vecāku „nekārtīga” izturēšanās pret bērnu ir kā veicinātājs bērna runas traucējumu rašanai (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 20 – 21).

Pēc papildus apzinātas informācijas, tika secināts, ka valodas traucējumiem ir vairākas klasifikācijas, taču visbiežāk (no logopēdiskā viedokļa) lieto tikai divus:

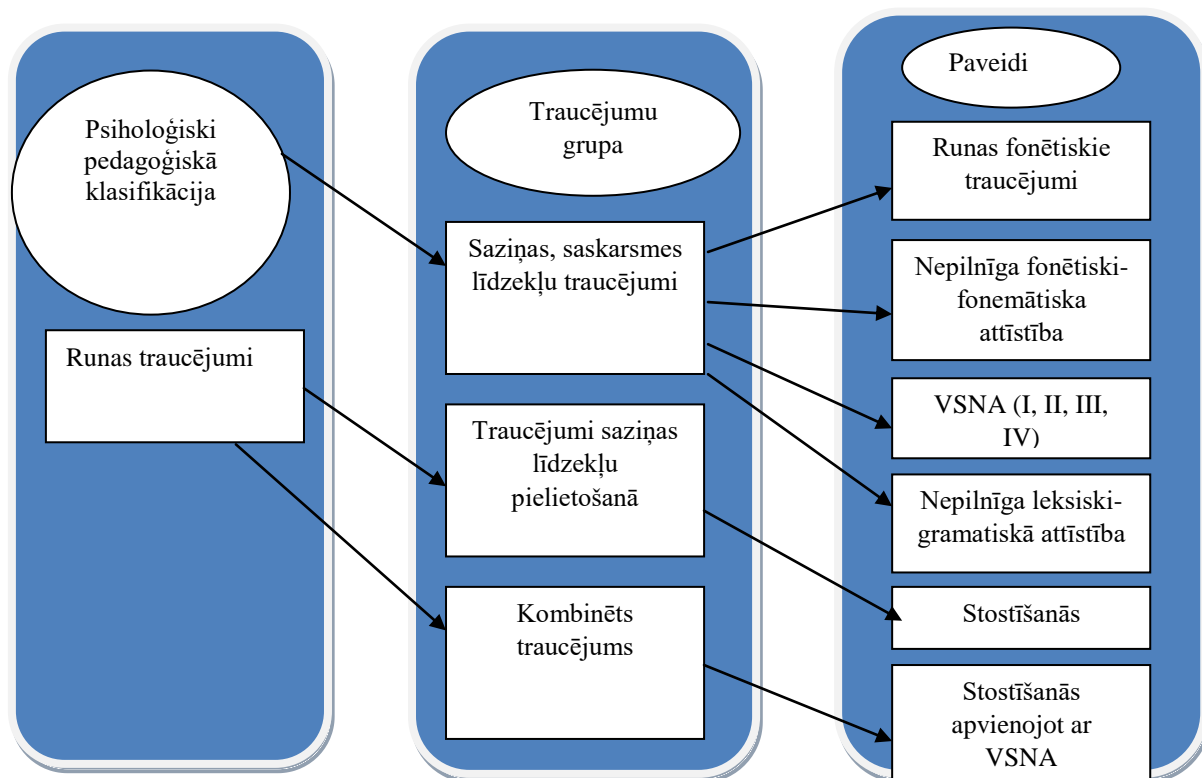
1. Psiholoģiski pedagoģiskā – klasifikācija:

Pedagoģiski pedagoģisko – klasifikācija, balstoties uz I. Miltiņas atziņām. Tās mērķis ir noteikt runas traucējumu simptomus, to pamatā ir psiholoģiskie un lingvistiskie kritēriji kuri paredz skatīt valodas sistēmas atsevišķu komponentu sakārtojumu, runas darbības mutvārdu vai rakstveida savstarpējās attiecības, kā arī runas un psihisko procesu pretstatījumu. Dati par runas strukturālo komplektu veidošanās stāvokli (fonētiskā, gramatiskā, leksiskā), ir pamats verbālo traucējumu noteikšanai un bērnu nosūtīšanai uz atbilstošām specializētām pirmsskolas iestādēm (Miltiņa, 2005, 23).

2. Klīniski pedagoģiskā – klasifikācija.

Klīniski pedagoģiskā – klasifikācija, balstoties uz M.E.Hvatceva, O.V.Pravdiņas speciālistu atziņām. Ir arī ar medicīnas atziņām (konkrētajā jomā un jautājumā), taču atšķirībā no klīniskiem datiem, tajos noteiktiem runas traucējumu veidi nav stingri saistīti tikai ar slimību formām. No tā izriet, ka šī klasifikācija nav balstīta tikai uz vienu kritēriju, bet gan uz psiholoģisko, longvistisko un klīniski kritēriju kopumi (Коростина, 2015).

Līdzīgi kā klīniski – pedagoģiskā klasifikācija, arī psiholoģiski – pedagoģiskā klasifikācija (skat.3.attēls) pastāv dažādi runas un valodas lietojumu traucējumi.

3.attēls. Psiholoģiski – pedagoģiskā valodas traucējumu klasifikācija (Коростина, 2015)

No 3.attēla datiem var redzēt un secināt, ka balstoties uz šo valodas traucējumu iedalījumu izdala:

1. Psiholoģiski- pedagoģiskajā praksē – saziņas, saskarsmes līdzekļu traucējumi:

- Fonētiskie runas traucējumi: jeb dažādu skaņu izrunas traucējumi.
Šie traucējumi ietver problēmas, kas saistītas ar skaņu izrunas kvalitāti, to skaidrību, vārda skanējuma – zilbju struktūru u.c. (Tūbele, Lūse, 2012, 19).
- Fonētiski – fonemātiskie traucējumi:
Šim traucējuma veidam raksturīgs, ka papildus runas fonētisko aspektu traucējumiem tiek novērota arī vāji vai nepietiekami attīstīti fonemātiskie procesi, kā piemēram: skaņu izlaidumi, jaukšana, aizstāšana gan mutvārdos gan rakstos vai lasīšanā, traucējumi skaņas dzirdes atšķiršanā, fonēmiskā analizē un sintēzē, ir traucēta izruna (Tūbele, Lūse, 2012, 103).
- Runas nepilnīgā leksiski jeb gramatikā attīstība:

Pie šī traucējuma veida svarīgi minēt, ka lai gan bērnam tiek novēroti salīdzinoši labi attīstīti fonemātiskie procesi, tomēr iespējams, ka ir raksturīgs ierobežots vārdu krājums, runas gramatiski pareizs lietojums (Tūbele, Lūse, 2012, 104).

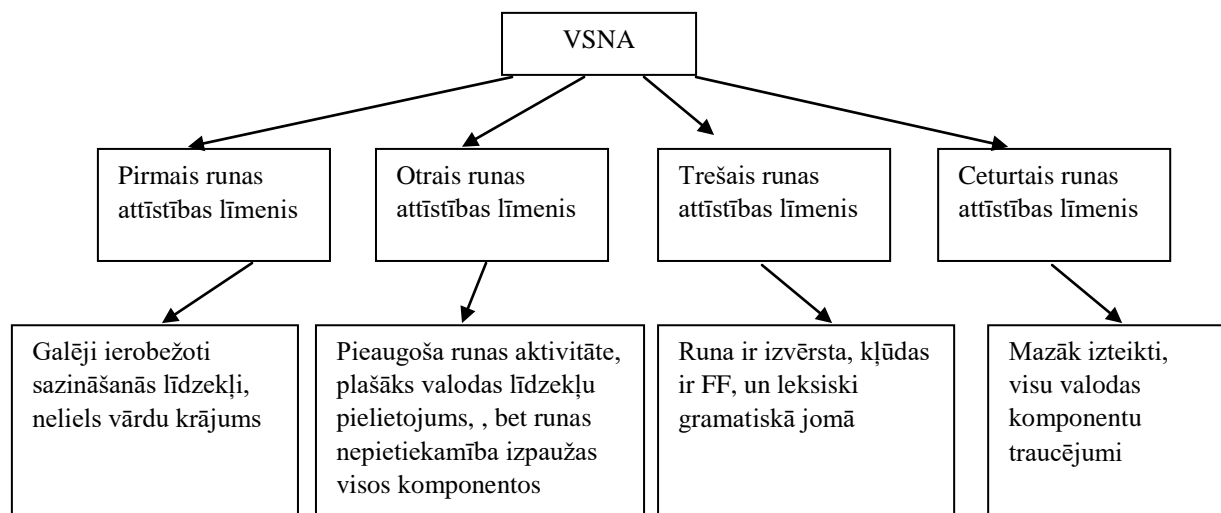
- Valodas sistēmas nepietiekama attīstība:

Izdala visbiežāk trīs līmeņus šim traucējumam, kad skarti visi valodas komponenti (Tūbele, 2002, 17).

Autores S. Tūbele, Lūse uzsver, ka visbiežāk izdala šādus valodas traucējumu veidus, analizējot pirmsskolas vecuma bērnu valodas traucējumus: fonētiski traucējumi; fonētiski fonemātiskie traucējumi; VSNA.

2. Runas traucējumi – traucējumi saziņas līdzekļu pielietošanā un kombinēts traucējums.

Attīstības līmeņiem tiek iedalīts arī vēl ceturtais runas līmenis (skat.4. attēls).

4.attēls. Runas attīstības līmeņi (Филичева, Чиркина, 2007, 119)

4.attēlā var apkopot un secināt, ka:

- Pirmajā attīstības līmenī – raksturīgi galēji ierobežoti saziņas līdzekļi, neliels aktīvo vārdu krājums, bērns savā ikdienas runā lieto tikai skaņas vai zilbes. Bērns var būt lēns un pasīvs. VSNA līmenī ir traucēta arī runas izpratne, nesaprot daudzu vārdu un gramatisko kategoriju nozīmi. Bērni biežāk reproducē tikai skaņu kompleksus, kas sastāv no vienas/divām zilbēm, nevis pilnvērtīgus vārdus. Artikulācija ir neskaidra, skaņu izruna nestabila, un runā mēdz būt kropļoti vai aizvietoti vārdi. Fonemātiskā uztvere ir ļoti stipri traucēta (Левина, 1967, 53 – 57).

- Otrajā attīstības līmenī – redzams, ka ir raksturīgs runas aktīvais pieaugums. Runas sapratne ir pietiekami attīstīta, kā arī bērnu runā parādās “valodas dīgli” runas attīstība pamazāk tuvojas runas normai. Pārsvarā ir izteikti leksiski gramatiskie traucējumi kā arī fonētiski fonemātiskie vai tikai fonētiskie traucējumi. Izmanto vispārlietojamus vārdus, kuri apzīmē darbības veidus, un lietvārdu saistos tos ar konkrētiem īpašības vārdiem (Tūbele, Lūse, 2012, 9).
- Trešais attīstības līmenī – runa ir izvērsta, bet ir fonētiski fonemātiskās un leksiski gramatiskās jomas nepietiekama attīstības elementi. Šiem bērniem ir rakstīšanas un lasīšanas traucējumi. Jo agrāk bērnam izdosies noteikt runas defektu esamības cēloņus, jo ātrāk un efektīvāk tiks novērsta problēmas, kas ļaus bērnam pilnvērtīgi attīstīties (Tūbele, 2002, 17)
- Ceturtajā attīstības līmenī – gandrīz sasniedz pilnvērtīgu valodu, kas ir pietiekami daudzveidīga, tomēr bērns saskaras ar grūtībām vārdu atkārtošanā un iegaušanāsā no galvas (Филичева, Чиркина, 2007, 119).

Apkopojot apakšnodalu, no iegūtās informācijas darba autore var secināt, ka valoda ir nepieciešama cilvēkam gan saskarsmes veidošanā, gan pasaule sazināšanas procesa. Tā kā valodas traucējumi un to rašanās cēloņi var būt visdažādākie tie sīki ir izdalīti VSNA attīstības līmeņos, kas norāda par palīdzības sniegšanu konkrētajā attīstības pakāpe.

1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību likumsakarības un īpatnības

Lai cik svarīgi uzdevumi valodas prasmēm netiktu virzīti, lai kādus saturus mēs neizvēlētos, daudz kas netiks sasniegts, ja neievērosim bērnu attīstības līmeni un vecumposma likumsakarības. Jebkurā izpausmē ļoti svarīgi skatīties uz bērnu kā veselumu- fizisko, emocionālo, garīgo, intelektuālo un sociālo jomu kopumu, kas veido bērna pieredzi un sekmē viņa valodas attīstību.

Bērna attīstība ir secīgas, neatgriezeniskas, likumsakarīgas un kvalitatīvas pārmaiņas cilvēka dzīves un garīgo procesu norisē (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 19).

Savukārt A.Špona uzskata, ka, lai spētu orientēties cilvēka dzīves laikā notiekošajos fiziskajos un psihiskajos procesos, to cēloņos un sekās, kā arī prognozēt to ietekmi uz personību, ir jāņem vērā cilvēka dzīves katra posma likumsakarības (Špona, 2006, 39).

Šo apgalvojumu var papildināt ar O.K.Grigoroviča atzinumiem, ka katram bērna vecumam atbilst savs fiziskās, psiholoģiskās un sociālās attīstības līmenis, kurš, ņemot vērā konkrētā bērna attīstības specifiku un iespējamās problēmas, var nedaudz atšķirties (Григорович, 2014)

A. Špona akcentē, ka pasaulē pašlaik ir definētas vairākas klasifikācijas, kas iedala cilvēka attīstību posmos (Špona, 2006, 41).

Arī A.Vorobjovs savā literatūrā apkopojos bērna attīstības posmus:

- jaundzimušais – no dzimšanas brīža līdz 1 gadam (šajā vecumā galvenā aktivitātes tieša emocionāla saskarsme ar pieaugušo, rošības komplekss, runa);
- agrā bērnība – no 1 līdz 3 gadiem (šajā vecumā priekšmetu manipulatīvā darbība, uzskatāmi darbīgā domāšana „Es sistēma” un „Es koncepcija”);
- pirmsskolas vecums – no 3 līdz 6 vai 7 gadiem (šajā attīstības posmā galvenais ir rotaļas);
- vecākais pirmsskolas vecums – no 6 līdz 7 – 11 gadiem (galvenais darbošanās veids vēl joprojām rotaļas, fiziskās aktivitātes, psihisko procesu tiešums);
- pusaudžu vecums – no 11 līdz 16 gadiem (saskarsme, galvenā nodarbošanās ir mācīšanās, kognitīvās spējas „Pieaugušo sajūta”);
- jauniešu vecums – no 15 līdz 18 gadiem (Pasaules uzskats, pašapziņa, ideāli) (Vorobjovs, 1996, 267).

Svarīgi ir bērna attīstības veikums pirmsskolas vecumā un sekmīga komunikācija. Runas prasme ir nozīmīga pirmsskolas vecuma bērna personības kvalitātē, jo runas un valodas attīstības kavēšanās pierāda, ka runas traucējumi atsaucas uz bērnu psihisko attīstību, jo tā pilnībā ir atkarīga no bērnu runas attīstības stāvokļa (Hadaņoka, Hadaņoka, 2000, 6).

Analizējot šos vecumposmus tie norāda, lai bērns attīstītos atbilstoši vecumposma likumsakarībām, svarīga ir ikviena nianse, kas atspoguļo katru posmu. Tāpēc pirmsskolas vecumā svarīgi ir, lai bērns izietu visus **rotaļu posmus**, īpaši attiecinot radošās rotaļas (Dzintare, Stangaine, 2005, 5).

Kā jau mēs redzam A.Vorobjovs bērnu attīstības posmā no 3 līdz 7 gadu vecumam piemin, ka bērnam ir svarīgas rotaļas, un radošuma izpaušme tajās, caur rotaļām bagātinot bērnu vārdu krājumu un to pilnveidotu (Vorobjovs, 1996, 267).

Atgriežoties pie darba temata, runa ir un valoda ir sazināšanās process, kas realizējas ar valodas palīdzību. Runas laikā cilvēks izmanto tikai nelielu daļu no esošās valodas sistēmu (Koemetss, Tamma, Elango, Indare, 1974, 28).

Konkrētāk apzinot informāciju par darbam izvirzīto tēmu, autore vēlētos minēt arī V. Rūķes – Draviņas, uzskatu, ka pirmie četri cilvēka dzīves gadi ir būtiskākais laiks cilvēka valodas apguvei, jo šajā laikā tam izveidojas sava individuāla pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu kopumā. Tieši šis ir tas laiks, kad veidojas bagāta cilvēka dzīves pamati no leksikas viedokļa, jo vēlākos gados, gan skolā, gan dzīvē, cilvēks var piemācīties klāt vēl kādu jaunu valodu, arī daudzas citas valodas, bet viņam jau pamatā ir izveidojusies valoda – priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais un dzirdētais vārds (Rūķe – Draviņa, 1992, 11).

A.Irbe un S. Lindenbergā uzsver, ka runas pirmsākumi, sākas pakāpeniskā apgūvē, un tas ir arī socializēšanās sākums, kas palīdz apgūt runu un dzimto valodu. Tomēr valoda neveidosies, ja pieaugušie ar bērnu nekomunicēs un neveidosies saskarsme (Irbe, Lindenbergā, 2017, 19).

Vecākajā pirmsskolas vecumā bērni ir spējīgi izmantot valodu ne tikai savu darbību komentēšanai, bet arī jau pasaules atklāsmē un izpratnes veidošanai par to (Rūķe – Draviņa, 1992, 389).

Vispārīgie pētījumi ir parādījuši, ka vecākajā pirmsskolas vecumā bērna valoda jau ir raita, izteiksmīga, bet daudziem bērniem tajā var saskatīt pat radošuma iezīmes. Bērns šajā vecumā runu sāk izmantot savas darbības plānošanā un regulēšanā (Ozoliņa, Andersone, Jākobsone, Sedliņa, 2012, 2).

Pakāpeniski tiek apgūtas runas gramatiskās formas un jauni, abstrakti jēdzieni. Pirmsskolas periodā turpinās palielināties bērnu aktīvo vārdu krājums. Tas sasniedz apmēram 2500 – 4000 vārdus. Bērns šajā vecumā ir jau apguvis dzimtās valodas pamatus (Ozoliņa, Andersone, Jākobsone, Sedliņa, 2012, 2).

Lai varētu izprast valodas attīstības traucējumu problēmu, svarīgi ir saprast un zināt, kas tad bērnam jābūt, jārunā konkrētā vecuma posmā. Tabulā tiek attēlots, vispārinošs vārdu krājuma apjoms (Hadaņoka, Hadaņoka, 2000, 7) (skat. 1.tabulu).

1.tabula. Komunikatīvā runas funkcijas dažādos bērnu vecuma posmos

(Коммуникативно-речевые психические образования, b.g.)

Bērna vecums	Runas raksturojums	Interpsihiskā runas funkcijas raksturojums	Intrapsihiskā (sociālā) runas funkcijas raksturojums
1 – 3 gadi (agrā bērnība)	Runa kā līdzeklis ārējais saziņai (ar mammu, ģimenes locekļiem)	Pakāpeniski kļūst par mutisko jeb mutvārdu runu	Pieaugušā mutvārdu runas uztvere un atbilde uz to (pēc pieaugušā parauga)
3 – 7 gadi (pirmsskolas vecums)	Iekšējā runa kļūst ar domāšanas līdzekli	Pāreja no egocentriskās uz apzinātās runas lietojumu	Notiek bērna apmācība mutvārdu runai sociālā mijiedarbībā ar pieaugušajiem un vienaudžiem
7 – 10 gadi	Izveidojies pastāvīgs, patvaļīgs mutvārdu un rakstiskās runas lietojums	Rakstiskās runas lietojums kļūst par pastāvīgu un brīvu domāšanas līdzekli	Raksturīga zinātnisko un sociālo iespēju apguve savas valodas organizēšanai
10 – 15 gadi	Raksturīga refleksīvā runa, kura balstās uz dažādu valodas likumu un sociālo mijiedarbības likumu pamata	Raksturīga pašregulējoša mutvārdu un rakstiskā valoda– komunikatīvā kompetence	Patstāvīga semantisko vienību organizēšanas izvēle uz savas personīgās pieredzes pamata

Analizējot 1.tabulu var redzēt, katrs bērns attīstās individuāli, cits bērns runā ātrāk, kāds sāk vēlāk un tāpēc nevar visus bērnu pakļaut vienādāk prasībām (Hadaņoka, Hadaņoka, 2000, 7). Kāds bērns sāk runāt viena gada vecumā, bet kāds vēlāk.

Apkopojot iegūto informāciju var secināt, ka, attīstoties spriestspējai, loģiskajai domāšanai, bērnam pirmsskolas vecumā turpina veidoties saistītā runa – dialogos un monologos. Vecākā pirmsskolas vecuma bērniem ir mutiskās runas apguve. Bērns apguvis savas dzimtās valodas galveno komunikatīvo īpašību sadzird, tātad arī izrunā visas valodas skaņas.

Bagāts vārdu krājums precīzi izvēlēts vārds, pauž savs priekšstatus par apkārtni un attieksmi pret to. Lieto pareizas gramatiskās formas, apvieno vārdus teikumos. Tomēr ir arī bērni

šajā vecuma grupa, kas nespēj izteikties, paust savu domu. Bērns neveido loģisku stāstījumu (Irbe, Lindenberg, 2014, 130).

Šo apgalvojumu pierāda arī D. Markus, uzsverot, ka arī bērna fonemātiskā uztvere ir pilnīgi izveidojusies aptuveni piecu gadu vecumā, kad ir nostiprinājusies lūpu un mēles muskulatūra un bērns var izrunāt visas valodas skaņas (Markus, 2003, 12).

Ņemot vērā darba tematiku, turpmākajā tekstā aspekti, kas tieši saistīti ar bērniem, kuriem ir VSNA, tiks rakstīts slīprakstā.

Bet arī šis apgalvojums ir tikai individuāli katram bērnam, un mēs nevaram apgalvot, ka šādi notiek pilnīgi viesiem bērniem.

Kā atzīmē, S.Tūbele un J.Lūse bērnu ar VSNA raksturīgākā pazīme ir ekspresīvās runas trūkums, tiem kopumā ir nepietiekama runas izpratne. Tāpat šādiem bērniem izteiktas grūtības sagādā saistītās runas veidošana, tās attīstība. Papildus tam bērni ir kritiski pret savu traucējumu, kas rada papildus dažādu raksturu negatīvas izmaiņas, piemēram, bērni kļūst nervozi. Viņiem ir nepareizs valodas gramatiskais noformējums. Nabadzīgā vārdu krājuma dēļ, tiem ir grūtības veidot stāstījumu. Impresīvā runa ir labāk attīstīta nekā ekspresīvā. Var būt skaņu izrunas traucējumi, runā jauc un neprecīzi izrunā arī tās skaņas, kuras izolēti prot izrunāt pareizi (Tūbele, Lūse, 2012, 12).

Būtiski atzīmēt, ka VSNA bērnu valoda var stipri atšķirties no „pareizas” valodas izrunas un uztveres. Bērni ar VSNA mēdz gausāk runāt, viņi runā īsākiem teikumiem, viņi ne vienmēr saprot teikto, reizēm viņu atbildes neatbilst jautājumiem u.tml. (Smita, Strika, 1998, 43).

No autoru rakstā izriet, ka šādiem bērniem sagādā grūtības izveidot loģisku un secīgu stāstījumu. Bērni neprot pilnvērtīgi izteikt savus pārdzīvojumus, atstāstīt tekstu, komentēt notikumus u.tml.

Runas attīstības aizkavēšanās un runas traucējumi atsaucas uz bērnu psihisko attīstību, jo tā pilnībā ir atkarīga no bērna runas attīstības stāvokļa (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 11).

Šāda bērna runas traucējumi rada tam grūtības ne tikai saskarsmes procesā ar vienaudžiem un pieaugušajiem, bet arī veido nepārvaramus šķēršļus mācību programmu sekmīgā apgūvē. Kā jau autore S. Tūbele minēja iepriekš – bērnu ar VSNA būtiskāko problēmu pamatskolā uzskaitījumā. Turklāt smagi runas traucējumi sekundāri kavē vispārīgo izziņas procesu attīstību (Tūbele, 2002, 7).

S. Tūbele un J. Lūse atzīmē, ka bērniem ar VSNA traucē apgūt skolā pieņemto didaktisko komunikācijas veidu, kā arī tie nevar sadalīt uzmanību un vienlaikus domāt par to, kas jāsaka un kas jādara (Tūbele, Lūse 2012, 12).

Skaņas izrunas traucējumi nelabvēlīgi ietekmē arī bērna kopējo personību, kā arī apgrūtina lasīšanas un rakstīšanas iemaņu apgūšanu (Maksimova, 2012).

Bērniem, kuriem ir konstatēts VSNA novēro traucējumus domāšanā: tiem raksturīga nepietiekama izpratne un nepietiekama zinātkāre, kā arī domāšanas spējas tiem ir krietni vājākā līmenī nekā viņu vienaudžiem. Izziņas interese viņiem ir īslaicīga, viņu interesi nevar noturēt ilgāk par 5 – 7 minūtēm (Lūse, 1994, 10).

Apkopojot dažādu autoru atziņas, var secināt, ka nepilnvērtīgais runas attīstības līmenis ietekmē visus pārējos bērna attīstības procesa komponentus - atmiņu, uzmanību, darba tempu ir lēnāks, kā arī tiem ātri izsīkst spējas darboties. Svarīgi ir apzināties runas attīstības dažādos aspektus, kas kavē valodas izaugsmi veselumā.

Bērniem pirmsskolas vecumā ir izteikta un ļoti attīstīta iztēle – pat tik ļoti, ka reizēm tiek jaukta bērna fantāzija ar īstenību. Bērna iztēli šajā vecumā var noteikt pēc viņa zīmējumiem. Šajā vecumā ir raksturīga strauja zīmēt prasmes attīstība. Bērna zīmēt prasme liecina par ļoti daudziem attīstības procesiem bērnā, tai skaitā, arī valodas attīstības līmeni (Elnebija, 1992, 19).

Pie valodas attīstības bērni lieto paplašinātas frāzes, ir pietiekams vārdu krājums un veidojas skaņu izruna, *bet nevienmēr tā notiek valoda arī kavējas un neattīstās, kā bērniem ar VSNA (Филичева, Чевелева, Чиркина, 1989, 126).*

Bērniem, kuriem ir VSNA ir raksturīgs iztēles kūtrums, inertums, mazkustīgums, to iztēlei piemīt ātrs izsīkums. Bērni izteikti zemākā līmenī spēj operēt ar dažādiem tēliem, kā arī to radošā iztēle ir nepietiekami attīstīta. Var pat apgalvot, ka tā balstās uz stereotipiem. Bērnu zīmējumi kopumā ir vienveidīgi, tiem piemīt lēns zīmēšanas ātrums, zīmējumos var iztrūkt dažas detaļas. Ātri izsīkst psihiskās funkcijas. Ar VSNA bērniem ir grūtāk uzzīmēt savu iecer, jo nespēj ilgstoši nosēdēt miera poza. Jūtu nenoturība. Atmiņas vājums, ātri visu aizmirst (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 62 – 63).

Pirmsskolas vecums bērnu domāšana ir saistīta ar cēloņiem un seku sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm. Bērns atklāj, ka parādību cēloņi var slēpties lietu īpašībās, un darbojas (arī pēc atmiņas). Pakāpeniski attīstās arī loģiskā domāšana – pieredze, bērna kļūdu un mēģinājumu rezultātā (Vecgrāve, 1996, 90).

Nozares literatūrā ir pausta pārlicība, ka, lai bērns, tai skaitā, pirmsskolas vecumā labāk attīstītos, būtiska loma ir dzirdei, tās uztveres spējai. Tā ir nozīmīga vairāku iemeslu dēļ, piemēram, dzirde ir nepieciešama, lai bērns varētu atšķirt dažādas skaņas, to izrunu, mācētu atpazīt vārdu pēc dzirdes, spētu atcerēties teikto. I. Elnebija uzskata, ka piecos gados bērns jau var pastāstīt par pagātnes notikumiem, kā arī ir spējīgi iegaumēt un arī atkārtot teikumu ar apmēram astoņiem vārdiem (Elnebija, 1992, 35).

Pakāpeniski bērni pirmsskolas vecumā attīsta arī laika uztveri. Sāk atskārst pulksteņu, kalendāru nozīmi. Sāk sarast vārdu „sākums”, „ilgi”, „vēlāk” u.tml. nozīmi. Bērni orientējas savā dienas kārtībā, nedēļas dienās, pamazām arī gadalaikos, mēnešu ritmikā (Svence, 1999, 81).

Bērniem ar VSNA grūtības sagādā mutisko norādījumu vai tamlīdzīga materiāla iegaumēšana, tā notiek mehāniski. Bieži slikti atceras vai pilnīgi neatceras izteiktās instrukcijas (Степанова, Вайнер, Чутко, 2003, 4).

Bērniem ar VSNA, teikumus veido 2 – 4 vārdi, teikumus veido neloģiski, savukārt šīs iezīmes nav novērotas bērniem kuriem ir normāls attīstības līmenis (Филичева, Чевелева, Чиркина, 1989, 127).

Vēl autore uzsver, ka šādiem bērniem ir pazemināts arī verbāli loģiskās atmiņas apjoms

Bērniem, kuriem ir VSNA, uzmanība nav attīstījusies tādā līmenī, kā to vienaudžiem var teikt, ka uzmanība tiem nav atbilstoša to vecumposmam. Bērniem kopumā ir raksturīga vāja uzmanība un līdz ar to arī darbaspējas. Bērni nespēj ilgi noturēt uzmanību, ilgi koncentrēties. To darbošanās temps ir lēns, attiecīgi arī produktivitāte un precizitāte – vāja. Tādiem bērniem ir raksturīga slikta novērošanas spēja, zems paškontroles līmenis (Степанова, Вайнер, Чутко, 2003, 4).

Pedagogam ir jā rūpējas par zināšanu nostiprināšanu, un ticību bērnam pašam sev, ja bērnam ir traucēta runa dažkārt šie bērni vēlas ierauties sevī, nevēlas kontaktēties ar vienaudžiem kā arī ar vecākiem(Филичева, Чевелева, Чиркина, 1989,141).

Iespējams, šis ir iemesls, kāpēc bērni ar VSNA priekšroku saskarsmē dod nevis ar to vienaudžiem, bet ar tiem apkārt esošiem pieaugušajiem cilvēkiem. Šādi bērni nav tik ieinteresēti kontaktēties, tiem piemīt negatīvisms un neprasme orientēties dažādās saskarsmes situācijās. Bērniem arī nav izveidojusies uzvedības kultūra, piemēram, tie var uzvesties uzbāzīgi (Степанова, Вайнер, Чутко, 2003, 4–5).

Autore uzskata un ir pat pārliecināta, ka tādiem bērniem ir jādod maksimāli daudz iespēju tādu aktivitāšu veikšanā, kas stimulētu viņu pirkstu sīko muskulatūru, piemēram, dažādas brīvas rotaļas un spēles, jo tieši šis apstāklis ir viens no valodas attīstību veicinošiem komponentiem un tieši spēlējoties bērns jūtas atvērtāks un drošāks.

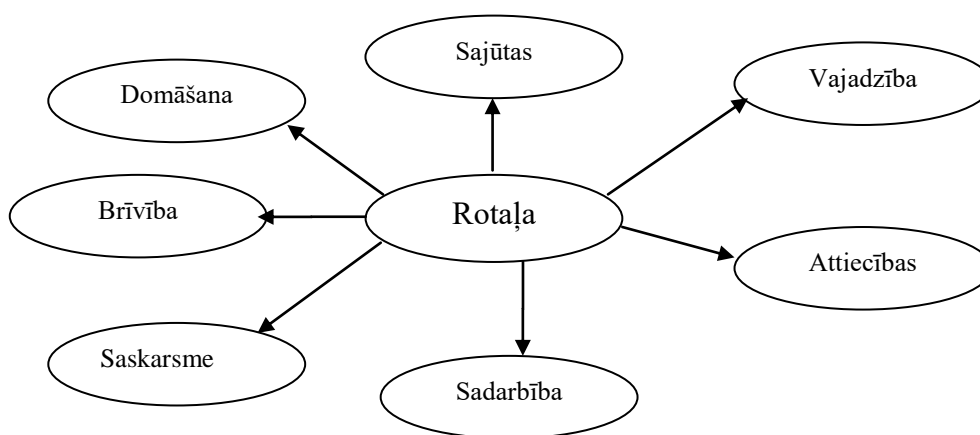
1.3. Didaktiskā rotaļa kā korekcijas līdzeklis vārdu krājumu pilnveidei

Darba autore šajā nodaļā izziņās rotaļas būtību un nozīmi bērnu vārdu krājumu paplašināšanai. Rotaļa un bērniība ir nedalāmi kopēji vienoti jēdzieni. Pirmsskolas vecuma bērnu galvenais darbības vedis, kas ir saistīt ar kustību. Rotaļa ir organizēts darbības veids ko bērni izmantot aizpildot savu brīvo laiku. Kā norāda autores D.Dzinatare, I.Stangaine, A. Ļubļinska, D.Lieģeniece rotaļa sevī ieskauj bērnu attīstību un audzināšanas iespējas.

Psiholoģijas vārdnīcā „rotaļu” definē, kā aktivitāti, kas sasniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta; nenopietnība un nemērķtiecīga darbība; viena no pamatīpašībām un izdomāta situācija. Rotaļas laikā notiek iemaņu un prasmju attīstība, pieaugušo darbības imitācija un manipulācija. Dažkārt tieši rotaļas veidu un pašu rotaļu ko bērns atveido atrodies ikdienas procesā uzskata par bērni iztēles bagātību (Psiholoģijas vārdnīca, 1992, 124).

Savukārt D. Dzintare un I. Stangaine uzsver, ka rotaļas lielā mērā ir atkarīgas no psihisko procesu – jūtu, atmiņas, gribas attīstība. rotaļā bērns modelē dzīvi, tas attēlo dzīves apkārtnē notiekošās aktualitātes. Bērns rotaļu laikā var izpausties pēc sirds patikas (Dzintare, Stangaine, 2005, 4 – 6).

Pēc apkopotās literatūras darba autore vēlas izveidot attēlu, kā rotaļa ietekmē bērnu attīstības procesu un veicina valodas attīstīšanos (skat. 5.attēls).

5.attēls. Rotaļas ietekme uz attīstības procesiem

Tomēr bērniem kuriem ir kāds no trijiem valodas attīstības līmeņiem iespējams ir traucēts kāds no šiem psiholoģijas aspektiem.

No šiem uzskaitījumiem, kā arī pēc papildus informācijas gūšanas, darba autore secināta, ka, lai gan ikdienā tik bieži izmantotajiem jēdzieniem „spēles” un „rotaļas” (un to darinājumi) ir atšķirīgs interpretējums, tomēr tiem var saskatīt līdzīgas iezīmes. Kopumā var apgalvot, ka spēles un rotaļas ir daudzfunkcionāla nodarbība, kas veicina bērnu attīstību, socializāciju, tās māca, uzjautrina, audzina, ārstē, pilnveido u.tml.

Kā akcentē J.Udaļcova, didaktiskās rotaļas un spēles ir viens no pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un mācīšanas līdzekļiem (Udaļcova, 1976, 3).

Kā galvenais un ļoti nozīmīgs didaktisko rotaļu vai spēles cements ir **didaktiskais uzdevums**, kas cieši pedagogam ir jāsaista ar programmas uzdevumiem, lai pilnvērtīgāk sasniegtu bērnu valodas attīstību un ne tikai (Udaļcova, 1976, 4).

Darba veidošanas laikā gūstot padziļinātāku informāciju par spēlēm un rotaļām, tika secināts, ka mūsdienās pastāv ļoti daudz, dažādu veidu klasifikācijas tām. Tomēr, ņemot vērā darba tematiku, autore kā piemēru vēlētās minēt „vispārīgu” spēļu iedalījumu, neņemot vērā specifiskas iezīmes vai to dalījumu (skat. 7.attēlu).

Padziļinātāk analizējot šo jautājumu, tika izanalizēts, ka kvalitatīvu valodas lietojumu, kā arī tā apguves procesu var iedalīt vēl sīkāk – lai bērnam pilnvērtīgi attīstītos valodas lietojums, ir nepieciešams (Zaķe, 2000,10 – 12):

- 1) paplašināt vārdu krājumu/ dialogs ar pieaugušo;
- 2) veidot gramatiski pareizu runu;
- 3) sekmēt fonemātisko dzirdi;
- 4) pilnveidot sarunvalodu;
- 5) veicināt stāstīt mācēšanas un atstāstīšanas spējas;
- 6) iepazīstināt ar daiļliteratūru;
- 7) veicināt domāšanas procesa attīstību;
- 8) sagatavot bērnu lasīt mācīšanai un rakstī mācīšanai.

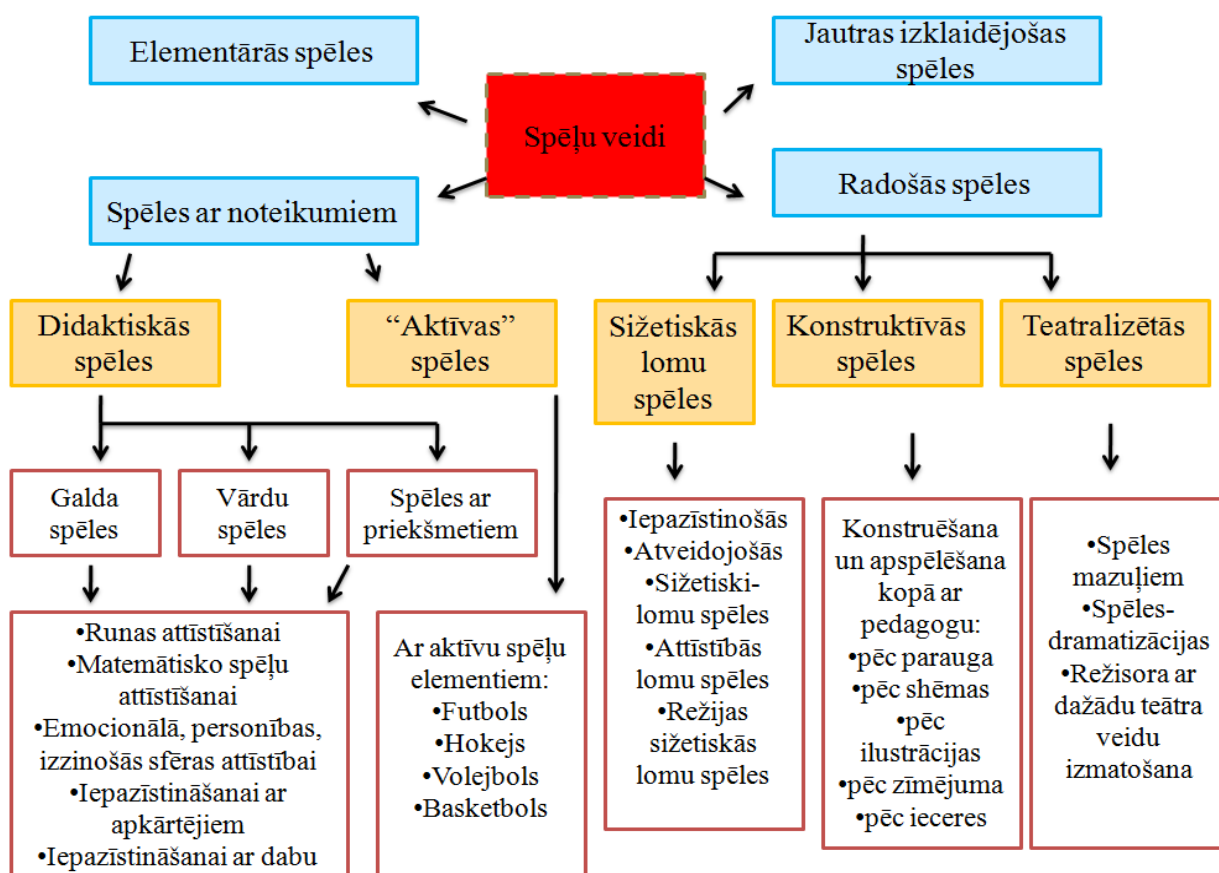
Savukārt bērniem ar VSNA bieži novērojamas leksikas attīstības problēmas, kas izpaužas kā vārdu krājuma ierobežojums, pasīvā un aktīvā vārdu krājuma atšķirības, neprecīzs vārdu lietojums, nav noformējies semantiskais lauks, ir grūtības vārdu aktualizēšanā (Tūbele, 2002, 17).

Apzinot plašu informācijas apjomu, tika secināts, ka par būtiskākajām un produktīvākajām darba metodēm valodas attīstīšanai uzskata un lieto (Daugavpils pilsētas pirmsskolas izglītības iestāžu izglītības metodiķi, 2011):

- 1) vārdiskās metodes – saruna, pārrunas, stāstījums, apraksts, daiļliteratūra un folklorā.
- 2) uzskates metodes – attēlu demonstrēšana, mācību tehnisko līdzekļu izmantošana.

Savukārt, I.Zaķe, min vēl arī praktiskās metodes un tiešu praktisko darbību ar bērnu – darbības ar priekšmetiem, rotaļlietām, didaktiskās spēles un vingrinājumi (Zaķe, 2000, 14–15).

Darba veidošanas laikā gūstot padziļinātāku informāciju no dažādiem autoriem (Dzintare D., Stanagiene I., Zaķe I., Hadaņoka I., Hadaņoka L.) par spēlēm un rotaļām, tika secināts, ka mūsdienās pastāv ļoti daudz, dažādu veidu klasifikācijas tām. Ņemot vērā darba tematiku, autore kā piemēru vēlētos minēt „vispārīgu” spēļu iedalījumu, neņemot vērā specifiskas iezīmes vai to dalījumu (skat. 6.attēlu).

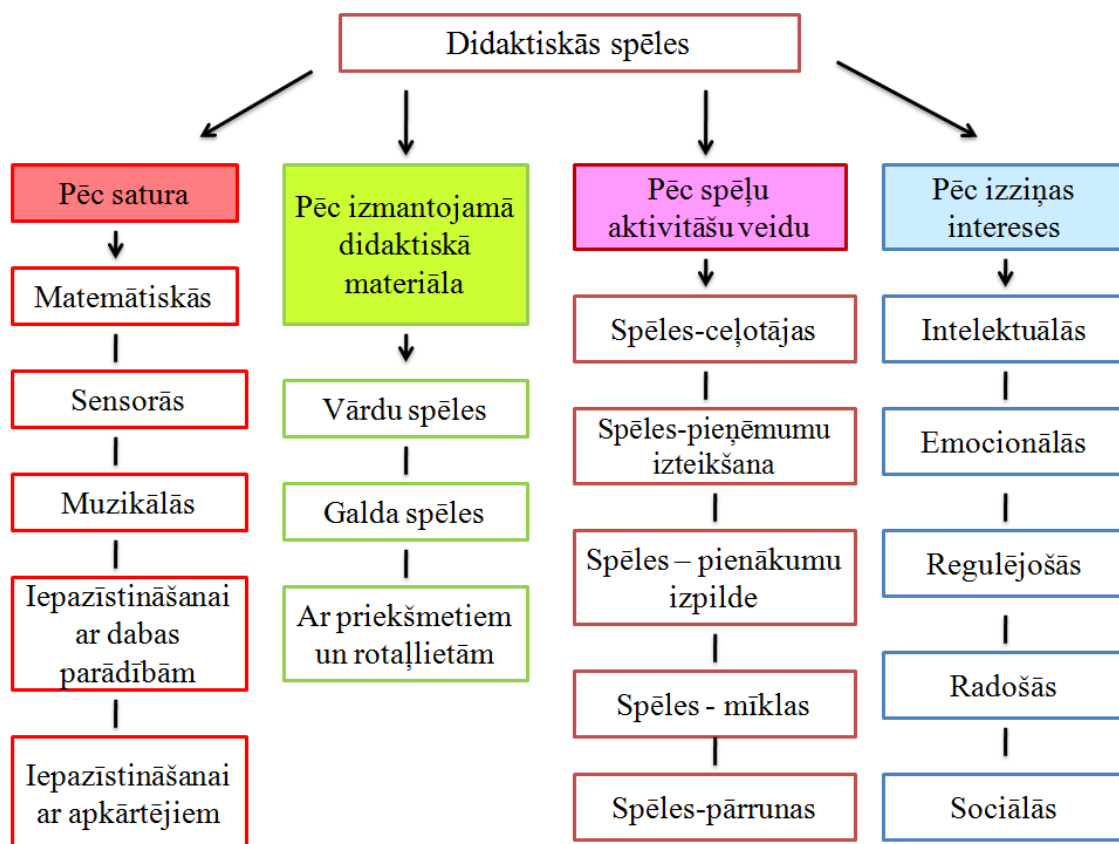

6.attēls. *Spēļu klasifikācija* (Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение Детский сад N. 23 „Чебурашка”, 2015)

No šī attēla var redzēt, ka spēles vispārīgā veidā var iedalīt četros lielos „blokos”: elementārās spēles, spēles ar noteikumiem, jautras-izklaidējošās spēles un radošās spēles. Tās savukārt var tikt iedalītas vēl sīkāk. Darba temata ietvaros autore vēlētos sīkāk analizēt tieši didaktiskās spēles.

Šajā spēļu klasifikācijas sistēmā didaktiskajām spēlēm izdala trīs paveidus – galda spēles, vārdu spēles un spēles ar noteikumiem.

Taču autore par svarīgu uzskata izvērtēt vēl vienu didaktisko spēļu klasifikāciju – nedaudz plašāku un padziļinātāku (skat. 7.attēlu).

7.attēls. *Didaktisko spēļu klasifikācija* (Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение Детский сад Н. 23 „Чебурашка”, 2015)

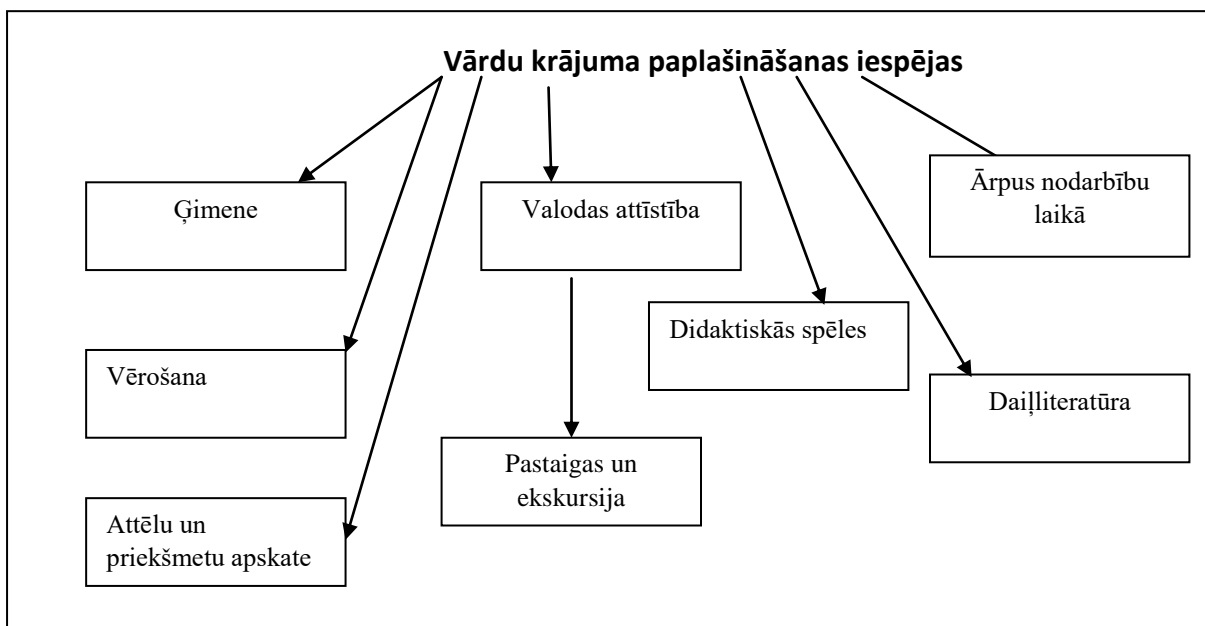
No šī klasifikācijas var redzēt, ka didaktiskās spēles var iedalīt arī pēc to:

- 1) satura – šādā kontekstā var būt matemātiskās, sensorās, muzikālās, spēles, kuras iepazīstina ar dabas parādībām un apkārtējiem;
- 2) pēc izmantojamā didaktiskā materiāla – var tikt izdalītas vārdu spēles, galda spēles, spēles ar priekšmetiem un rotaļlietām;
- 3) pēc spēļu aktivitāšu veida – var būt spēles-ceļotājas, spēles-pieņēmumu izteikšanai, spēles-pienākumu izpildes stimulēšanai, spēles-mīklas un spēles-pārrunas;
- 4) pēc izziņas intereses – var izdalīt intelektuālās, emocionālās, regulējošās, radošās un sociālās didaktiskās spēles (Udaļcova, 1976, 5 –8).

Tā kā šajā nodaļā ir svarīgi analizēt un apkopot tieši didaktisko rotaļu ietekmi un bērniem var VSNA, darba autore izzināja šo rotaļu ietekmi un tiešu darbības veidu, lai paplašinātu bērnu vārdu krājumu kā uzsver autore R. Boša tad:

Vārdu krājuma paplašināšanas process sastāv no vairākiem uzdevumiem:

- 1) bērnu vārdu krājumā paplašināt aktīvo un pasīvo vārdu lietojumu;
- 2) bērnu vārdu krājuma aktivizēšana;
- 3) vingrināties vārdu nozīmju izpratnē un pareizā vārdu lietošanā pēc nozīmes (Boša, 1989, 14).

8.attēls. Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas

(Ezera, 1998, 19)

Pēc autores apzinātās informācijas tika secināts, ka bērni ar VSNA un to rotaļu darbība ir kopumā ir salīdzinoši vāji attīstīti. *Bērni ar VSNA rotaļāšanās spēja un prasmes, pat interese ir vāji attīstīti, rotaļām piemīt manipulatīvs raksturs. Šādi bērni, salīdzinot ar to tipiski attīstītiem vienaudžiem, parasti ir mazāk aktīvi, neizrāda pietiekamu iniciatīvu un vēlmi spēlēties. Tomēr rotaļājoties, var novērot tādas pašas tendences jā bērniem bez valodas traucējumiem - ir gan "atstumtie", gan "vēlamie" bērni. Šādas situācijas izveidošanās visbiežāk saistīta ar bērna runas traucējumu smaguma pakāpi – jo tie ir nopietnāki, jo izteiktāk bērns ir „atstumtais”. Savukārt bērni ar vieglākiem un ne tik komplicētiem runas traucējumiem grupiņā ieņem „līdera” vietu* (Hadaņoka, Hadaņoka, 2014, 9 – 12, 18 – 20, 95).

2. Koriģējoši attīstošā darbība vārdu krājumu pilnveidošanā vecākajā pirmsskolas vecumā

2.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts

Pētījums tiks veikts Rūjienas speciālās pirmsskolas izglītības iestādes X tajā piedalījās 21 bērns, tai skaitā, 14 meitenes un 7 zēni. Praktiskais pētījums norisinājās no 2017.gada oktobra līdz 2018. gada aprīlim.

Lai varētu veikt pedagoģisko pētījumu, tiks izmantotas šādas pētījuma metodes:

Teorētiskā. Teorētiskās literatūras apkopošana, tās analīze

Empīriskās:

- bērnu novērošana
- bērnu runas logopēdiskā izpēte
- koriģējoši attīstošā darbība
- iegūto datu matemātiskā apstrāde un analīze

Lai darbā sasniegtu izvirzīto mērķi, izpildītu uzdevumus un pārbaudītu hipotēzi, autore vispirms izzināja un izpētīja literāros avotus. Detalizēti izzinot literāro daļu un tās atbilstību tiks izvēlēta konkrēta X speciāla pirmsskolas izglītības iestāde, ar mērķi, jo tajā piedāvā programmu bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību un ir izvirzīta kā pilotiestāde jaunā mācību satura apgūšanā, arī logopēdijā. Lai izzinātu vārdu krājuma apjomu, vārdu krājuma kvalitāti, kā bērns lieto vārdus, kā arī aktīvo vārdu krājumu izmantoju pētīšanās metodēs, kā novērošanu, pārrunas un praktisku darbošanos frontālu un individuāli.

Darba turpinājumā tiks apskatīta un analizēta pētījumu metodika, pētījuma bāze un didaktisko rotaļu izvēles gaita, kā arī pamatojums darba mērķim. **Novērošana** tiek skaidrota, kā mērķtiecīgs izziņas process, kurā kaut ko uzzina, secina. Mērķtiecīga dažādu izpausmju uztvere pētāmo uzvedībā un darbībā (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012, 216). Savukārt autore, A.Špona un Čehlova uzsver, ka novērojums ir zinātnisks, ja tas ir plānveidīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs un norit dabīgā vidē. Sistemātiski fiksēti rezultāti palīdz nodrošināt apraksta objektivitāti. Novērojums pedagoģijā ir nozīmīgs tādēļ, ka šo metode ļauj precīzāk izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu, īpaši augoša bērna uzvedībā, novērošanas centrā ir bērns ar savu gribu (Špona, Čehlova, 2004, 92). **Pedagoģiskais novērojums** ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Pedagoģiskajos vērojumos pēc nedaudzu īpatnību, apstākļu analīzes cenšamies saskatīt bērnu attīstības tendenci. Viņu zināšanu, prasmju, iemaņu un attieksmju līmeņus savlaicīgi pamanīt nelabvēlīgus attīstības

simptomus. Vērojumu uzdevums ir palīdzēt regulēt audzināšanas un izglītošanas darbu. Praksē šo metodi izmanto viss biežāk, jo tā ļauj spriest par bērnu dažādās situācijās.

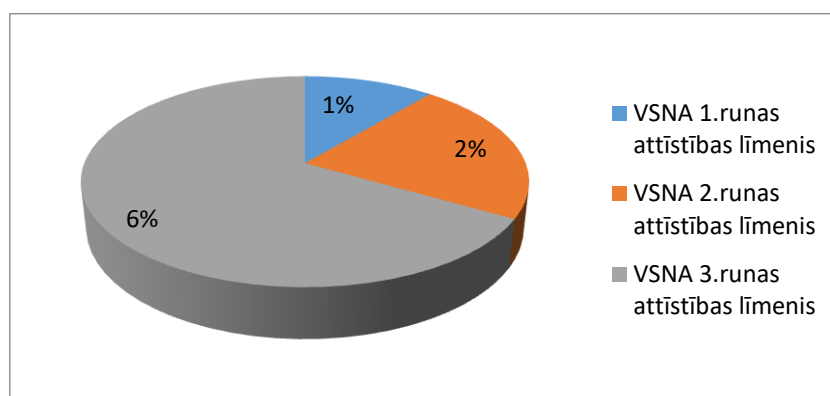
Novērojumi ar piedalīšanos, kuros pētnieks tieši piedalās procesā, kuru pētī, veicot nepieciešamos novērojumus un citas darbības, kas paredzētas pētījuma programmā. Piedalīšanās var būt atklāta vai slēpta. Novērojumi, bez piedalīšanās, kuros pētnieks tieši nepiedalās procesā, kuru pētī, bet ir „novērotājs no malas”. Pie šādiem kvalitatīvajiem pētījumiem pieskaitāmi dabiskie novērojumi, kad procesa dalībnieki tiek novēroti tajā dabiskajā vidē, kurā process notiek, simulācijas, kad procesa vide un apstākļi tie radīti mākslīgi, un gadījuma pētījumi (*case studies*), kad informācija par procesiem tiek iegūta, pētot tikai atsevišķus piemērus (Jurgena, 2002, 45).

Lai veiktu praktisko pētījumu, tas tika sadalīts posmos:

1. posms – izzināt dažādu autoru atziņas par vārdu krājumu, tā attīstību un korekcijas iespējām;
2. posms – analizēt didaktiskās rotaļas kā korekcijas līdzekli vārdu krājumu pilnveidošanai bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību;
3. posms – veikt pētījumu par vārdu krājumu pilnveides iespējām bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

2.2. Bērnu grupas raksturojums un izpēte saistībā ar problēmu

2017. gada rudenī, iepazīstoties ar bērnu dokumentāciju (medicīnas karti un valodas karti), izzinot un apkopojot dokumentāciju, tiek secināts, ka grupā ir bērni ar fonētiski fonemātiskiem traucējumiem, un bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Darba autore veic bērnu runas novērošanu dienas ritējuma ciklā: vēro bērnus ikdienas mācību centros, pastaigas laikā, rotaļājoties ar grupas skolotājām, lai iegūtu logopēdam interesējošu informāciju. Viss novērotais tika pierakstīts vērojuma protokolā (sk.1.pielikumā). Logopēdiskajā X grupā kopumā ir 21 bērns, 14 meitenes un 7 zēni. 15 grupas bērniem ir citi medicīniskiem slēdzieniem (somātika, stāja). Precīza, sistemātiska vārdu krājuma izpēte, un iegūtu rezultāti, būtiski nosaka logopēdiskā korekcijas darba virzienus, kā arī mērķa sasniegšanu. Balsoties uz pedagoģiskajiem medicīnas dokumentiem, komisija slēdzieniem un padziļinātu apsekošanu (izveidotiem didaktisko rotaļu materiāliem dažādām pakāpēm), tiek secināts, ka X grupā ir bērni ar dažādiem VSNA runas attīstības līmeņiem (skat. 8.attēlu).

9.attēls. VSNA runas attīstības līmeņi pētāmajai grupai rudenī

Attēlā attēloto rezultātu analīze pierāda, ka individuālajā runas pārbaudē, 9 bērniem ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība (vienam bērnam ir VSNA 1.runas attīstības līmenis, diviem bērniem ir VSNA 2.runas attīstības līmenis un sešiem bērniem ir VSNA 3.runas attīstības līmenis), bet 4 bērniem ir fonētiski fonemātiskie traucējumi.

Darba autore pievērsīsies bērniem, kuriem ir VSNA 3.runas attīstības līmenis (saistībā ar izvēlēto tēmu). Bērnu aktīvā vārdu krājumu apjoma un kvalitātes izziņāšanā darba autore pēta un analizē katra bērna dažādu vārdšķiru (lietvārda, darbības vārda, īpašības vārda) apguvi trīs tēmu ietvaros: “Rudens veltes”, “Meža dzīvnieki”, “Apģērbs”. Tiek uzsākta padziļināta vārdu krājuma pārbaude.

Grupās ikdienā novērots, ka bērni sadarbojas mazās grupās. Ir izteikti līderi un agresīvi bērni, tāpēc strādājot pēc jaunām kompetenču pieejām bērniem visas dienas garumā tiek piedāvātas dažāda veida rotaļas un didaktiskās spēles mācību centros. Grupā uzturoties kā vērotājam, ir bērni kuri ir atvērti un droši komunicē, bet ir kuri pēc nedēļas vēl ir vērotāji. Empīriskā daļa izvēlēti 6 bērnu kuriem ir 3. runas attīstības līmenis, un ikdienā ir nedroši, kā arī jānodrošina darbībām. Bērna izpētē tika apsektas visas runas jomas un visi tās komponenti uz bērnu personības fona, ņemot vērā visus viņa attīstības datus. Lai precīzi izprastu valodas traucējumu, nepieciešams noteikt valodas traucējumu raksturu, dziļumu un pakāpi, analizēt, kādi valodas komponenti ir skarti. Tiek veikta vispusīga izpēte: pārbauda bērna skaņu izrunu, fonemātiskos procesus, vārdu krājumu, gramatisko uzbūvi un saistīto runu.

Speciālajā pirmsskolas izglītības iestādē X, kurā tiek veikts pētījums, grupas tiek komplektētas pamatojoties uz pedagoģiski medicīniskās komisijas slēdzieniem (programma izglītojamajiem ar runas un valodas traucējumiem).

Uzsākot pētījumu 2017.gada oktobrī, tiek analizēts bērnu vārdu krājums 5 – 6 gadus veciem bērniem ar VSNA 3.līmeni. Vārdu krājums bērniem tiek pārbaudīts pēc S.Tūbeles un J.Lūses ieteiktajiem pārbaudes parametriem (Tūbele, Lūse, 2012, 31). Epmēriskās daļas pētījums norit **4 vārdšķiru apjomā (lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu, prievārds)**. Veicot šo pārbaudi tiek ņemts vērā iepriekš analizētie literārie avoti, lai bērns brīvi darboties un justos droši. Šo procesu var ļoti veiksmīgi novērot didaktisko rotaļu laikā, kurā bērnam ir motivācija un brīva iztēle, darbošanās ar ieinteresējošo materiālu attēlu kartītes, vai attēli. Lai noteiktu vārdu krājuma **apjomu**, var izmantot šādus paņēmienus:

- Nosaukt priekšmetus un pateikt vispārinošos vārdus;
- Nosaukt darbības, īpašības;
- Sagrupēt attēlus, pēc klasificētas tematikas;
- Veselā daļu attēlojums (Tūbele, Lūse, 2012, 31).

Tiek izsecināts atbilžu skaits pret kopējo izvirzīto atbilžu skaitu. Pārbaudot vārdu krājumu bērni tiek iepazīstināti ar Pepiju Garzeķi, kura ieradusies, lai bērni palīdzētu, apmeklēt bērnodārzu, kas būs nepieciešams līdzī (sagrupēt attēlus pēc klasifikācijas, izprast nepieciešamo). Ja bērni nespēj patstāvīgi nosaukt, attēloto kartīti tad tiek uzdoti jautājumi „Kam tas ir līdzīgs?“, „Vai esi tādu redzējis?“ Kopīgi pārrunāts, kas šis bija par priekšmetu vai dzīvu būtni. Ja bērns ar grūtībām veic šo uzdevumu tiek analizēts bērnu pasīvais vārdu krājums, nosaucot darbības un īpašības vārdus.

Pārbaudot bērnu vārdšķiru lietojumu ikdienas runā, **akcentētas tiks 2 izvirzītās vārdšķiras – lietvārds un īpašības vārds**. Bērnu vārdi konfidencialitātes ietvaros ir mainīti. Bērniem jānosauc 8 lietvārdi, 8 īpašības vārdi (sk 2.,6. un 3.pielikumu). Ja bērns nosauc 1 vārdu, tad tas ir 1 punkts (sk. 2.tabulā).

2. tabula. Vārdšķiru (lietvārdu, īpašības vārdu) lietojums bērnu runā (oktobrī)

Vārdšķira	Lietvārds	Īpašības vārds
Bērna vārds		
Roberts	lieto	dažreiz
Marika	lieto	maz
Luīze	lieto	maz
Arnis	lieto	maz
Ronalds	lieto	maz
Dīana	lieto	dažreiz

Apkopojot sākotnējos rezultātus par 2 vārdšķiru lietojumu (lietvārdu, īpašības vārdu) bērnu ikdienas runā, tiek secināts, ka šo 6 bērnu runā brīvi ikdienā tiek lietoti lietvārdi, un darbības vārdi tiek saskaņoti ar lietvārdiem, ar mazu kļūdu skaitu, tomēr grūtības šiem bērniem ir ar īpašības vārdu lietojumu, bērnu mazā vārdu krājuma dēļ, lieto šo vārdu maz, un ja lieto tad ir neprecīzi. **Luīze** un **Arnis**, nespēj savienot attēloto attēlā ar nepieciešamo krāsu (sk.4. pielikumā). **Dīana** un **Roberts** ir aktīvi dalībnieki šajās didaktiskajās rotaļās kuriem ātri zūd motivācija darbam, bet izvirzītos uzdevumu par vārdšķiru lietošanu abi spēja izsildīt. Spēja nosaukt dārzeņus un augļus savienot ar atbilstošu krāsu, bet ar jautājumu palīdzību izprata kļūdu un izlaboja. **Ronalds** un **Marika** nosauc attēloto dārzeņi vai augli, bet grūtības sagādāja attēlam pievienot nepieciešamo krāsu. Šie abi bērni īpašības vārdu savā runā lieto ļoti maz arī ikdienas vārdu krājumā.

Veicot vārdu krājuma pārbaudi pēc iepriekš izzinātās literatūras atziņām, lai bērns spētu brīvi darboties bērnam ir jājūtas droši un jābūt motivācija, lai veiktu darbu. Tāpēc pēc autores domām ļoti svarīgi ir bērnu motivēt un iedrošināt, kā piemēram, izspēlējot dažādas didaktiskās rotaļas, kur veidojas ciešas sadarbības prasmes un uzticēšanās. Darba autore piedāvāja šiem 6 bērniem materiālu, kurš tika veidots pēc I. Miltiņas piedāvātiem korekcijas un attīstošās darbības virzieniem bērniem ar VSNA:

- nodrošina pakāpenisku runas darbības sarežģītas pakāpes pieaugumu;
- iekļauj rotaļas un didaktisku vingrinājumu;
- aktivizē apgūtās runas regulāru atkārtotāšanu (Miltiņa, 2008, 234).

Lai novērtētu vecākā pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstību, tika atlasītas vārdu krājumu pilnveidošanas pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīzes par cilvēka valodas krājumus šajā vecumā (D. Dzintare, I. Elnebija, I. Hadoņoka, A. Ļubļinska, G. Svence), kā arī tika izmantota „Pirmsskolas izglītības programma”. Bērniem šajā vecumā būtu jāprot:

- Paplašināt un aktivizēt vārdu krājumu saistībā ar pārdzīvoto, redzēto un dzirdēto apkārtējā pasaulē;
- Veido gramatiski pareizas valodas izjūtu, runas dabiskumu;
- Izprot vispārinošos vārdus.

Darbības vārdu lietojuma pārbaude bērniem jānosauc 6 darbības veidi, ko redz attēlā (sk.5.pielikumā). Kopīgi ar bērniem ir pārrunātas visi minētie darbības veidi un atveidoti ar kustībām.

3.tabula. Darbības vārdu lietojums bērnu vārdu krājumā kvalitātes izpēte (oktobrī)

Bērna vārds	Temats „Dzīvnieki dabā” bērnu nosauktie darbības vārdi	Apkopoto punktu skaits
Roberts	Jāj, lec, peld, brauc,	7
Dīana	Skrien, peld, brauc	6
Luīze	Jāj, brauc	4
Marika	Brauc	3
Ronalds	Skrien, brauc	5
Arnis	Jāj	3

Maksimālais punktu skaits, ko bērns var sasniegt sasummējot visus kritērijus ir **8 punkti**. Tāpēc pētījuma autore izvirzītos kritērijus izdalīja ar noteiktiem punktiem, lai varētu izvērtēt katru bērnu individuāli. **No 8 – 6 punktiem ir augsts līmenis**- šiem bērniem ir paplašināts vārdu krājums, vadoties pēc izvirzītiem kritērijiem, kas ir novērtēt maksimāli vai tuvu tam. **No 5 – 7 punktiem** ir šauri paplašināts vārdu krājums, nedaudz pastāsta par apkārt notiekošām aktuālām lietām. **No 1 – 4 punktiem** ir nosacīti zems valodas attīstības līmenis, ļoti šaurs vārdu krājums, ar grūtībām pastāsta par notiekošo, nedrošs savā valodā. Apkopojot iegūtos rezultātus par vārdu krājumu apjomu un kvalitāti, var secināt, ka bērnu vārdu krājums neatbilst atbilstoši vecumam, ir novirzes no apjoma, un kvalitātes.

Arnis, Ronalds, un **Luīze** no izvēlētās grupas nespēj izskaidrot vārdu krājumu saistībā ar pārrunāto, redzēto un dzirdēto apkārtējā pasaulē. Atbildes tika sniegtas ar vienu vārdu, un nepaplašinātiem teikumiem, ļoti nedroši. Savukārt **Marika** par notikušo atbild ar vienu vārdu un nevēlas runāt, ja meitene pati to nevēlas. Grūtības sagādā grupēt attēlu ar konkrētu darbību. Nepietiekošs vārdu krājums. **Arnis, Ronalds**, un **Luīze** nespēj pareizi saskaņot vārdus laikā un locījumā, un skaitlī (divi vārnas, aizies mašīna).

Bērniem veidojot gramatiski pareizu valodu un runas dabiskumu grūtības neradās, ja bērns zina, attēloto priekšmetu vai dzīvo būtni. Nosauca un centās paskaidrot, kāpēc salika tieši šo attēlu kopā nevis citu, kā piemēram, peld/ zivs. Savukārt **Roberts** un **Diāna**, kuriem ir 3 valodas attīstības līmenis abi ir ļoti līdzīgi arī rakstura īpašībās vēlas būt vadoši, reizēm ļoti skaļi ikdienas mācību procesā, šos uzdevumus veica, ar dažām novirzēm, no izvirzītā mērķa. **Roberts** spēja nosaukt arī dodam darbības vārdam antonīmus (skrien – iet, ātrs – lēns, sauss – slapjš).

Lai papildus vēl analizētu un precīzāk noteiktu bērnu vārdu krājumu, tiks veikti uzdevumi, kas attēloti 4 tabulā.

4.tabula Koriģējoši attīstošais darbības plāns vārdu krājumu bagātināšanai

<i>Nodarbību skaits</i>	<i>Tēma</i>	<i>Uzdevums</i>	<i>Didaktiskais materiāls</i>
4	Lietvārds	Sekmēt vārdu krājuma bagātināšanu ar lietvārdiem tēmas kontekstā. Nosaukt dzīvnieku.	Attēlu kartītes ar lietvārdiem. „Dzīvnieki” (sk.6.pielikumā)
4	Darbības vārds	Bagātināt vārdu krājumu ar jauniem darbības vārdiem. Veidot vienkārši paplašinātus teikumus.	Pastāti par darbības viedu, ko tas veic, un pastāsti, ko varētu veikt ar to, kas vēl attēlots. (sk.8.pielikumā)
4	Īpašības vārds	Darboties ar īpašības vārdiem, pielietojot tos kopā ar lietvārdiem un darbības vārdiem.	Didaktiskais materiāls „Sajūti/ raksturo” (sk.7.pielikumā)

Pēc veicamajiem uzdevumiem, korigējoši attīstošā darbības plānā vārdu krājuma bagātināšanā tika izzināts kāda ir bērnu valoda pētījuma sākumā.

Marikai un **Luīzei** daudzi dzīvnieku vārdi bija nezināmi un kopīgi bija jāatkārto vairākas reizes piem.: „Tas ir lūsis” Darbības vārdu meitenes sadarbojās abas kopā un divatā izvēlējās daļēji pareizus darbības veidus. Centās veidot vienkārši paplašinātus teikumus. Īpašības vārdus **Marika** centās minēt un **Luīze** sekoja **Marikas** darbībai jautājot: „Vai šitā, būs pareizi?”

Diāna un **Roberts** darbu ar lietvārdiem veica salīdzinoši ātri, bet grūtības radās pie teikumu loģiskas veidošanas. Īpašības vārdus izvēlējās daļēji pareizi, 4 vietās tika savienots nepareizi. **Ronalds** centās darbu veikt viens pats savukārt **Arnīs** nedrošības dēļ noskatītās kļūdas no Ronalda un pieļāva arī savā darbībā. Abiem zēniem grūtības bija teikumu veidošana un pamatošana darbības vārdam, kāpēc tieši šis darbības veids.

Apkopojot visus, varu secināt, ka **vārdu krājuma apjomā ir vērojamas novirzes no vārdu krājuma normas**. Tā kā šiem sešiem bērniem grūtības sagādāja teikumu veidošana tad papildus vārdšķirām tika veidoti vienkārši paplašināti teikumi pēc dotiem attēliem.

Lai noteiktu vārdu krājuma kvalitāti, izmantoju šādus paņēmienus sadomāt teikumus pēc:

- sižetiska attēla (sk.9.pielikumā);
- izdomā teikumu ar dažādu vārdšķiru vārdiem (sk.10.pielikumā);
- dotajiem lietvārdiem izdomā piemērotu darbības vārdu, un nosauc 3 īpašības vārdus (sk.11. pielikumā).

Pārbaudot vārdu krājumu, tiek noteikts vārdu krājuma apjoms:

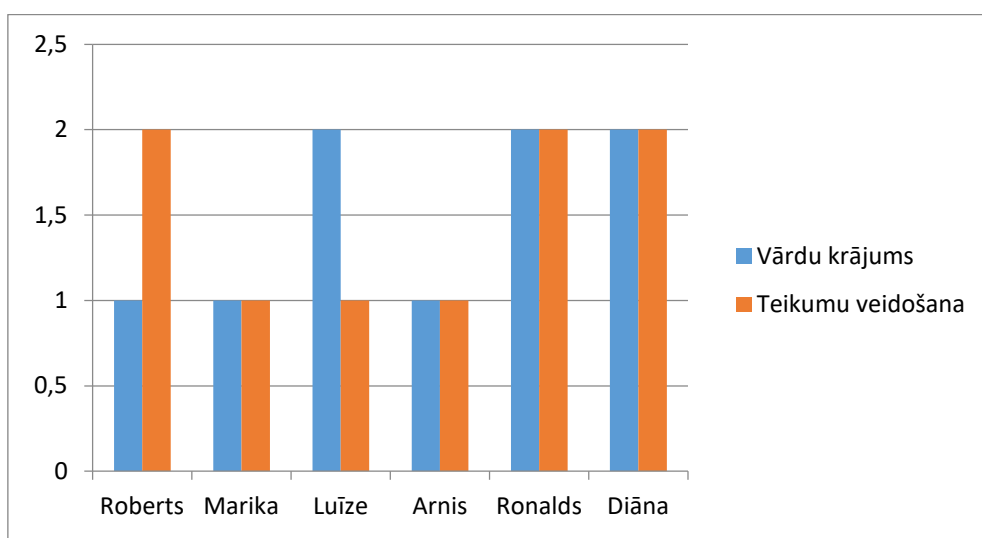
Bērnu valodas attīstības līmeņu izvērtēšanai ir izmantoti kvalitatīvi un kvantitatīvi raksturojumi, kuri atbilstoši skaitliski noteiktiem rādītājiem:

- 2 punkts – izpilda pareizi, augsti rādītāji, novērots vienmēr ar mazāk novirzēm;
- 1 punkts – nepieciešama palīdzība, vidēji, novērots situatīvi;
- 0 punkti – nespēj nosaukt, darbu veic tikai ar pedagogu palīdzību un iesaistīšanos.

Apkopojot iegūtos rezultātus un, kas pierādījās jau iepriekš kā arī šajā uzdevumā vārdu krājumu un teikumu veidošanu tika novērotas novirzes no izvirzītiem kritērijiem.

5.tabula. Vārda krājums un teikumu veidošana

Bērnu vārds	Vārdu krājums	Teikumu veidošana/ sižetiskais attēls
Roberts	1	2
Marika	1	1
Luīze	2	1
Arnis	1	1
Ronalds	2	2
Diāna	2	2

10.attēls. Vārda krājums un teikumu veidošana.

Marika un Arnis sasniedza viss zemāko rādītāju 1 punkts, jo meitenes runā, kā jau iepriekš tika minēts ir spēcīga angļu valoda no multfilmām, kas traucē un izpaužas arī neloģiska teikuma veidošanā, nesaskaņojot laiku kā arī ne dzimtu. Meitene spēja izveidot tikai dažus loģiskus teikumu kuri sastāvēja no 2 – 3 vārdiem. Kā, piemēram: „Cūka dzīvo kūtī.”, „ Saule silda.”, „Gailis dzied.” **Arnis**: „Māsa lasa grāmatu.”, „Kaķis ķert ātri peles.”.

Savukārt **Ronalds un Diāna** ieguva vienādu punktu skaitu izveidoja vairākus teikumus. Zēni izveidotajos teikumos tika iekļauti darbības vārdi, teikumi sastāvēja no 2 – 4 vārdiem. Katrs zēns izvēlējās sev tīkamākos attēlu un veidoja patstāvīgi ar mazu palīdzību. **Ronalds**: „Zaķis grauž oranžu burkānu.”, „Zirgi lec pāri kokiem.”, **Diāna** „Kaķis Muris guļ sarkanajā spilvenā.”

Tā kā šodienas darbā **Luīze** bija pacilātā noskaņojumā meitene darbu veica, ar labākiem rezultātiem nekā citkārt 2 punkti, jo pati vēlējās darboties. Izveidoja teikumus ar dažādiem vārdšķiru vārdiem, kā piemēram: „Mājā ir mīksta, silta sega.”, „Saule silda putnus.”, „Suns saplēsa zeķi.” Savukārt pēc tam meitene izvēlējās teikumu par citu tematiku mājdzīvnieki, kuru izveidoja no 4 – 5 vārdiem. „Man mājās ir kūts.”, „Manā kūtī dzīvo govis, vistas, zaķi.”, „Govīm garšo zāle.” **Diāna** un **Roberts** teikumus veidoja patstāvīgi, tomēr teikumu sastāvs bija 2 – 4 vārdi 2 punkti. **Diāna**: „ Pīles staigā ar pīlēniem.”, „Es esmu jājusi ar zirgu.” **Roberts**: „ Omei, būdā dzīvo zaķi.”, „Brīvdienās es braucu pēc olām.” **Roberts**, lai sasniegtu izvirzīto mērķi zēns darbam ir jāmovitē.

Pamatojoties uz iegūtajiem vārdu krājuma rezultātiem varu secināt, ka visiem šiem 6 bērniem ir nepietiekams vārdu krājums un apjoms, kas pierādījās šajos uzdevumos. Secinot rezultātus šiem bērniem ir nepieciešams darbs pie vārdu krājuma paplašināšanas iesaistot **lietvārdus, darbības vārdus** kā arī **īpašības vārdus**.

Lai izzinātu detalizētāk katru bērna rakstura īpašības, izziņas darbības un psihiskos procesus, tiks izmantoti pedagoģiski novērojumu grupā, rotaļnodarbības un brīvā laikā, radošā procesā, sporta un mūzikas nodarbībās, kurās bērns mērķtiecīgi iesaistās. Tik apkopota informācija no speciālisti, kurus šie 6 bērni apmeklē.

Ronalds: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Fonemātiskā uztvere zemā līmenī. Agramatismi (Vārda morfoloģiskās struktūras kropļojumi, piedēkļu un piedēkļu aizstāšana), nosaucot priekšmetus, saskaņojot vārdus skaitlī un locījuma. Neizprot skaitļa jēdzienus, kreisās labās puses nozīmi. Skaņu [r] aizstāj ar [l] skaņu salikumos trr un drr – izdodas artikulēt mazvibrējošu skaņu. Fonemātiskā uztvere pamazām attīstās. Zēns bieži kavē pirmsskolas izglītības iestādī, un līdz ar to izpaliek arī logopēdu nodarbības. Cītīgi jāstrādā pie teikumu veidošanas. Zēns ir ļoti aktīvs, nespēj koncentrēties vienam darbam „ieķer” vienu otru darbību un atkal pamet. Vēlas draudzēties ar tiem zēniem kuriem jaunas mantas, un labprāt tās rāda citiem bērniem.

Roberts: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Nepietiekams vārdu krājums, runa ļoti neskaidra, nepazīst krāsas. Fonemātiskā uztver ļoti zemā līmenī. Neizprot skaita jēdzienu diennakts laiku, neizprot puses. Vāja motivācija un griba. Grūtības burtu nosaukšanā, un atcerēšanās. Jūk skaitīšana un ritms. Stāstījumus veido tikai ar jautājuma palīdzību. Zēnam skolā mācās lielākais brālis. Grupā zēns ir patstāvīgs, bet kad ierodas mamma tas zēns kļūst raudulīgs. Kopumā zēns jautrs, aktīvs, labsirdīgs. Novērots, ka dažās situācijā zēns var būt kā strīda provocētājs. Ja ir radusies problēmu situācija zēns neatzīstas un spējas. Prot dažādi rīkoties atbilstošā situācijā izskaidrot sekas un apzinās rezultātu.

Marika: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Svelpēņu starpzobu izruna, skaņu [r] neartikulē, pēc sarežģītas struktūras veido savu izrunu. Fonemātiskā uztvere ļoti zemā līmenī. Vārdu krājums nepietiekošs. Neizprot sakritības, kreiso labo pusi. Maz apmeklē bērnu dārzu, daudz slimo. Grūti uztver tekstus un nespēj atstāstīt pat pēc daudz reizes lasīta teksta. Sarunā ar vecākiem arī viņiem ir saklausām skaņu izrunas traucējumi. Meitene ikdienā bieži lieto angļu valodu, kas traucē ikdienas valodā. Dažkārt vēlas uzņemties līdera lomu, bet ne vienmēr tas izdomas. Zina ko vēlas un ar asarām cenšas to panākt. Grupā jūtas labi, jo brīvi spēj komunicēt ar visiem grupas biedriem. Reizēm nepieņem un nevēlas darboties, logopēdu nodarbībās izdomājot atrunas un cenšas to argumentēt (sāp pirkti, sāp kāja).

Luīze: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Fonemātiskā uztvere vidējā līmenī. Nespēj saskaņot laiku un locījumus pareizā formā. Grūtības izprast 2 instrukcijas. Nespēj pastāstīt par attēlu, nepieciešami jautājumi un palīdzība stāstījuma veidošanā. Sarunvalodā aizmirstas pareizi izrunāt skaņas. Lēns darba temps, bet ļoti rūpīgs. Bieži meitene vēlas pieaugušo uzmanību. Viegli iedrošināma, bet ja nevēlas veikt darbiņu tad arī nedara. Ģimenē tiek ļoti lutināta un bieži novērots, ka komunikācijā ar vecākiem nav robežas (pavēles un uzstāšana savām vēlmēm).

Arnīs: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Pedagogu skatījumā zēns spēj veikt pozitīvu saskarsmi ar vienaudžiem, ja ir interese. Ļoti taisnīgs pret sevi. Dažkārt ļoti no rītiem raudulīgs/jūtīgs. Svelpēņu starpzobu izruna, reizēm [r] neartikulē. Pēc atgādinājuma cenšas runāt pareizi. Grūti noturēt uzmanību un koncentrēties darbam. Daudzas norādes neizprot, maz motivācijas. Lēns darba temps – nevēlas darboties. Bieži vēlas uzturēties pieaugušo klātbūtnē un vēlas, lai paņem klēpī. Ģimenē 5 brāļi un 1 māsa. Zēnam novērota dažkārt neiecietība pret grupas biedriem. Komunikācijā ar bērniem ļoti skaļš.

Diāna: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Meitenei iztrūkst augšējo priekšzobu, nazāla izruna. Daudz vārdiem artikulē tikai pirmās zilbes. Dažkārt meitene runā pamazināmā formā. Veic darbu nenoklausoties līdz galam instrukciju, bieži to arī neizprot. Novērots, ja meitenei darbā grūtības spiež ciet ausis un dungo pie sevis saka m–m–m. Dažkārt bieži ieraujas sevī un klusē. Asaras izmanto uzmanības pievēršanai. Garastāvokļa bērns kāds rīts, tādu pavada visu dienu. Ja meitene vēlas viņa darbu spēj veikt ļoti labi. Meitene ļoti skaļa. Uz sadarbību ar vienaudžiem iziet tad, kad uzņemas iniciatīvu. Radušajās problēmsituācijās mēdz būt jūtīga, un pārsvarā vērsas pēc palīdzības pie pieaugušā, nevis konfliktu risina bez pieaugušo klātbūtnes.

Kopumā, vērojot šos bērnus, var secināt, ka veicot **korekcijas darbu vārdu krājuma paplašināšanā, uzsvars liekams uz personības īpatnībām**, kas ļauj atbilstoši izvēlēties darbības veidus. Darba turpinājumā izstrādāts korekcijas darba plāns, iekļaujot dažādas metodes,

kas pilnveidos bērniem ar VSNA vārdu krājuma apjomu un sekmēs pilnvērtīgu attīstību izmantojot didaktiskās rotaļas.

2.3. Didaktisko rotaļu atlase un izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai, ievērojot bērnu runas īpatnības

Lai vecinātu vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstību ar didaktisko rotaļu palīdzību vārdu krājuma paplašināšanai tika izvērtēta bērnu vecumposma attīstības īpatnības, kā arī tiek ievērota specifika bērniem ar VSNA 3.runas attīstības līmeni.

Bērnu radošā darbība izpaužas daudzveidīgi, arī caur didaktiskām rotaļām, kas tika akcentēts arī šajā pētījumā. Didaktisko rotaļu funkcijas ir apmācības līdzeklis, bērnu patstāvīgu darbības organizētājs, bērnu zināšanu un prasmju, efektīvs izzināšanas līdzeklis. Didaktiskās rotaļas iedarbojas uz bērnu emocijām, kompleksā risina gan intelektu, gan kustību, kā arī gribas īpatnības attīstīšanu. Vecākajā pirmsskolas vecumā šis rotaļu veids vecina pastāvīgu didaktisko rotaļu organizāciju. Savukārt, bērni ar VSNA nespēj strauji progresēt uz runas attīstības ceļu, kas ir novērots bērniem kuriem nav valodas sistēmas traucējumi. Šiem bērniem runa un valoda ir ilgstošs mācību process, kas virzīts uz runas korekciju, lai runa veidotos pareiza un patstāvīga.

Tā kā autore savu empīrisko daļu veic ar bērniem kuriem, ir 3. runas attīstības līmenis, tiek organizēts koriģējoši attīstošais process ar uzdevumiem, 2 didaktiskos rotaļu atspoguļojums, kā arī individuālā rotaļnodarbības norise par – tematu “Putni”.

Praktiskais darbs ar bērniem **Arnīs, Ronalds, Roberts, Luīze, Marika, Diāna** tika uzsākta oktobrī. Ar didaktisko rotaļu palīdzību var sekmēt kompleksu logopēdiskās korekcijas darbu, jo katra izvirzītā didaktiskā rotaļa, sniedz rezultātu uz vairākiem vārdu krājuma bagātināšanas kritērijiem. Darba autore, apkopoja un izvēlējās didaktiskās rotaļas, kuras ir organizētas, tā lai pilnveidotu bērnu vārdu krājumu. Tiks izmantotas autoru Z. Maksimova, J.Udaļcova, kā arī darba autores praktiski darba procesā, pierādītās didaktiskās rotaļas.

Balstoties uz apkopoto teoriju, darba autore atlasīja didaktiskās rotaļas dažādu vārdšķirņu (lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu, prievārdu) mācīšanai, kas tika apkopots **9 didaktiskās rotaļas**.

Tā kā šiem bērniem **Luīzei, Arnim, Diānai, Marikai, Ronaldam, Robertam** bieži ir novērotas garastāvokļu maiņas tad mācību procesa tika izmantotas arī dažādas metodes kā, piemēram, **uzskates metode** kas ir: domāšanas veids, kad praktisko mācības procesu balsta uz

konkrētiem tēliem, ko bērns uztver tieši, bagātina priekšstatus, padara mācību procesu saprotamāku, attīsta novērošanas spējas, domāšanu, veicina dziļāku un noturīgāku mācību vielas apguvi (Miltiņa, Lūse, Tūbele, 2012, 343). Lai pievērsu bērnu uzmanību un ieinteresētu mācību darbam un spētu sasniegt augstāku bērnu zināšanu līmeni.

Kā otra metode ir **vārdiskā metode**: bērns pats izmanto savas zināšanas un iemaņas, ja klasificējot ņem vērā cilvēka fizisko un psihisko aktivitāti iegaumēšanas laikā, kas šiem bērniem ir ļoti vajadzīgs, ar vārdu palīdzību tiek iegaumēta lielākā daļa informācijas, atmiņa cieši saistīta ar domāšanas procesiem. Šī ir nozīmīga metode didaktisko rotaļu izmantošanā un spēlēšanā, jo bērnam ir jādomā un jākoncentrējas konkrētam uzdevumam (Miltiņa, Lūse, Tūbele, 2012, 355)

Kā trešā metode tika izvirzīta **praktiskā metode**, bērnu darbības un valodas pilnveidošanas process. Ar praktiskās metodes palīdzību bērns pievēršas konkrētam mērķim, kas sekmē noturīgu zināšanu apgūšanu, attīsta skolēna izziņas spējas un procesus, māca precīzi strādāt un novērtēt darbu kā arī ieaudzina bērnam darboties un pašam mērķtiecīgi sasniegt gala rezultātu.

Visas šīs metodes izmantotas šiem sešiem bērniem, lai izrunātu pareizi vārdus, veidotu loģisku paplašinātus teikumus, spētu pastāstīt un atstāstīt pēc dotā attēla, trešā liekā izslēgšana. Saskaņot lietvārdu ar darbības vārdu, lai bērni tiktu motivēti paši sasniegt savu rezultātu.

Atlasot **didaktiskās rotaļas** ļoti svarīga loma ir logopēdu un bērnu savstarpējai saskarsmei. Tāpēc darba autore izvēlējās šādu tēmu diplomdarbam, lai bagātinātu bērnu vārdu krājumu tieši caur rotaļu procesu, izziņas darbībām, naturāliem priekšmetiem, kas bērniem liek atvērties. (sk.12.pielikumā), 6.tabulā. tabulā ar * tika atzīmēta tā vārdšķira, kura tika aktivizēta.

6.tabula. Pētījumā izmantoto didaktisko rotaļu kopa.

Didaktisko rotaļu nosaukums	Lietvārdi	Darbības vārdi	Īpašības vārdi	Prievārdi
“ Sakņu dārzs”	*		*	
„Kukaiņi”	*	*	*	
„Domā jāpadomā”	*	*	*	
“Kurš atradīs, tad lai paņem ”	*		*	*
“Zaķis meža”	*	*		*
„Atrodi un klusē”	*	*	*	
“Atrodi pēc taustes”	*		*	
“Izsvītro lieko”	*	*		
„Pavasara vēstneši”	*			*

Darba turpinājumā, tiks sīkāk atspoguļotas didaktiskās rotaļas(sk.12.pielikumā), kas veiktas ar pētāmo grupu bērniem, kā arī rotaļnodarbība „Putni” (sk.13.pielikumā). Darbā tiks atspoguļotas fotogrāfijas, kas ir saskaņotas ar vecākiem, par to izmantošanu „Didaktisko rotaļu izmantošana vārdu krājuma pilnveidošanai vecākā pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību”, pētīšanas ietvaros.

Tā kā didaktiskās rotaļas sekmē arī sensoriskās pieredzes bagātināšanos tad didaktiskajā rotaļā „ Sakņu dārzs” bērni **Ronalds** un **Arnīs, Marika, Luīze** sajuta, smaržoja un izgaršos dārzeņus, kas atradās grozā, tas sekmē arī bērnu zināšanu krājumu, jo caur praktisku darbību bērns vieglāk spēj piemeklēt atbilstošu īpašības vārdu un raksturot to.

Didaktiskā rotaļa „Sakņu dārzs” Grozā salikti dažādi naturāli dārzeņi. **Diāna, Arnīs, Luīze, Roberts, Marika, Ronalds** izpēta tos, kopīgi ar logopēdu tiek analizēts un nosaukts šo dārzeņu raksturīgākās pazīmes. **Marika** ar **Luīzi** paliek, kā novērotājas un jāmotivē iesaistīties darbā. **Diāna, Ronalds** ir pārliecināti par paustām rakstura pazīmēm, jo dzīvo privātmājās un vecāki ir iekopuši savu mazdārziņu. Bērniem grupas telpā jāatrod paslēptie dārzeņi un jāpieliek atbilstošam attēlam. Rotaļas gaitā bērni sadalās pāros pie **Arņa** darbībā iesaistās **Luīze, Markai** ar **Ronaldu** grūtības sagādāja sadarbības prasmes, jo abi vēlējās būt līderi un noteikt, kurā virzienā ir jāiet, un kas tieši ir jāmeklē, pēc logopēdu iejaukšanās sadarbības prasmes uzlabojās. Vairākkārtīgi novērots, ka partnerus nemaina **Diāna** un **Roberts** arī šajā darbā abi turējās kopā un spēja vienoties par kopējo uzdevumu. Kad pirmā uzdevumu daļa bija veikta un bērni

uzrakstījuši nosaukumus, **Arnis** un **Luīze**, saklausīja un uzrakstīja vārdu (guvis), pareizais vārds gurķis, **Marika** un **Ronalds** izveidoja vārdu (burāns), jāizveidojas bija vārdam burkāns, savukārt **Diānai** un **Robertam** šis uzdevums, bija sarežģīts, jo šie bērni neizrunā skaņas un ir grūtības koncentrēties darba gala rezultātā izveidojās vārds (atpelis) kļūdījušies bija visi bērni. Kopīgi izlabojām vārdus pareizi, lai turpinātu uzdevumu. Bērni paņēma no aplokšnes atbilstošo dārzeni, izkrāsoja to un sagriežot izveidojam, katra sev didaktisko spēli. Šiem bērniem arī griešana pa taisnu līniju sagādāja grūtības. Gala rezultātā, bērni par paveikto darbu bija gandarīti un pozitīvi noskaņoti. Pēc tam bērni sastājas aplī un ejam rotaļā “Dārzā aug”, Dziedam dziesmu:” Dārzā staigā **Luīze**, Luīze kā tomātiņš, ripo, ripo tomātiņš cauri zālei zariņiem, paslēpjas aiz..(grupā noliktiem citiem dārzeniem). Rotaļā iziet visi bērni, katrs atveido citu dārzeni, pēc bērnu izvēles.

Pēc šīs rotaļas tiek secināts, ka bērniem šis bija kaut kas jauns un neierasts un tāpēc prasmes sadarboties šādā veidā ir sākotnējas. Bērni ļoti nedroši un nācās mudināt darbam. Bērni centās atveidot dārzeni, un iedomātās kustības **Ronalds** atveidoja resnu kartupeli lēnās kustībās, **Marika**, attēloja bieti, kura lēņi šūpojās. **Arnis**, atdarināja kustības zirņiem, ātri skrienot uz vietas un ripojot.

Didaktiskā rotaļa „Kukaiņi” Logopēde grozā ir salikusi attēlu kartītes, akcentu liekot uz kukaiņu nosaukumiem (zirneklis, bizbizmārīte, taurenis, spāre, skudra) un dabu pavasarī (mākonis, saule, sniegpulkstenītis). Bērni sēž aplī un pa vienam izvelk no groza vienu attēlu nosaucot, kas tas ir. **Diāna**: ”Tas ir zirneklis.” **Roberts**: „Tas ir sniegpulkstenītis, man māja tāds ir.” **Marika**:” Es nezinu ,kas tas ir?” Logopēde palīdz uzdodot jautājumus, bērniem kuri zina. Visi kopā atbild:” Tā ir vabole.” Kad izvilkt visi kukaiņu un pavasara ziedi, logopēde bērniem jautā, vai jūs esat pamanījuši, ar kādu burtiņu draudzējas jūsu bilde. Katram attēlam ir uzrakstītā pirmā skaņa ar ko sākas zirneklis – [z], skudra [s]. Logopēde jautā kurš no bērniem var nosaukt vēl citus vārdus, kas sāktos ar šo skaņu. **Arnis**: „Suns”, **Ronalds**: „, Zirgs”. Logopēde aicina bērnus atrast savu pamatnīti, uz kura arī ir tāda skaņa, kā bērnam rokās. **Marika**: ”Es nemāku siet.” **Luīzei** šis darbs sagādāja grūtības un meitene vēlējās palikt malā kā novērotāja ir nepieciešams pamudinājums sliktā garastāvokļa dēļ meitene nevēlējās sadarboties ar citiem bērniem. Logopēde mudina bērnus patstāvīgi savienot izbārstītos burtus, tā lai izveidotos vārds, kuru attēlu jūs piesējāt. Tiek novērtos, ka bērniem ir grūtības ar šo uzdevumus, jo nespēj saklausīt pareizas skaņas. Visiem bērniem bija nepieciešama individuālā palīdzība. Darba turpinājumā, sīkās muskulatūras vingrinājumi pamatnes otrā pusē. Bērni maisiņā saņem dažādu kukaiņus, kuru izvelk veicam pirkstiņrotaļas . Bizbizmāre: bērni sastājas aplī un ar pirkstu galiem skraida pa savu ķermeni. “Mārītes pa kalnu skrien, augšup, augšup vien, un kad kalna galā tiek žvikt uz savām alām.” Zirneklis: ar pirkstiem turot zīmuli liekot pirkstu pie pirksta iet uz augšu skaita pirkstiņrotaļu: Zirneklīt’s pa smilgu lien, augšup, augšup, augšup vien. Zirneklītis lejup

lien, leju, leju, leju vien. Smilgas vājā šūpojas, un zirneklītis paslēpjas. **Marikai** un **Luīzei** tiek novērtas grūtības, jo nespēj izpildīt kustības likt pirkstu pie pirksta un runāt tekstu.

Pēc šīs novērotās darbības pētījuma autore secina, ka prasme sadarboties ir atkarīga, ne tikai no piedāvāta procesa, bet bērni kas ir apkārt un otra interese iesaistīties šajā rotaļu procesā. Bērniem jābūt pieņemtiem atšķirīgi un izprast, ka katrs bērns ir savādāks ar dažādiem rakstura temperamentiem. Ik viena bērna radošums, doma un sasniegums ir ceļš un kopīgu valodu.

Didaktiskā rotaļa „Domā, jāpadomā” Logopēde aicina bērnus no groza izvilkt 5 attēlu sloksnītes un nolikt sev priekšā. Tiek pastāstīti didaktisko rotaļu veicama uzdevums. Bērni uz paklāja izber trauku ar burtiem, lai ir pārrēdzami un sāk darbu. Atrast grupā pirmo skaņu ar ko sākas attēls (logopēds malā kā vērotājs). **Luīze:** ”Man jau viens ir atrasts.” **Ronalds:** ”Vai tas, burts būs pareizs?” **Roberts:** ”Nē, tev vajag šito, tā ir upe.” Marika skatās apkārt telpā un pēc vairākkārtējas mudināšanās meitene nevēlas veikt doto uzdevumu. Diāna saliek pirmā visas pirmās skaņas un mēģina izlasīt vārdu, kas sanāk. **Diāna:** saklausot skaņas, iznāca ”Labrīt”, logopēde meiteni paslavē **Diāna** lapā ieraksta savu pirmo vārdu. **Arnim** šis uzdevums sagādā grūtības un zēns nevēlas darbu turpināt. **Roberts:** ”Man arī sanāca” logopēde: ”Vai tu vari izlasīt, kas tev sanāk par vārdu?” **Roberts:** ”G–a–i–l–s” mēģina vēlreiz, gai–lis. Zēns ieraksta vārdu savā lapā un vēlas sacensties ar **Diānu**, kurš ātrāk veiks uzdevumu. **Ronaldam** uzdevumu veikšanā bija nepieciešams atbalsts, bet zēns pacietīgi veica darbu un uzrakstīja 3 vārdus, savukārt **Luīze**, spēja tikai 2 vārdus.

Šajā didaktiskajā rotaļā bērniem bija izveidojušās, jau labākas sadarbības prasmes. Tika novērot, ka bērni mierīgi spēj sarunāties un palīdz viens otram atrast nepieciešamo skaņu. Prieks, ka savstarpējā spēja ieklausīties citu viedoklī šiem bērniem jau uzlabojas.

Didaktiskā rotaļa „Kurš atradis, tas lai paņem” Bērniem telpā jāatrod priekšmeti, kas izgatavoti no koka, plastmasas, auduma un citiem materiāliem. Bērns, kas atradis priekšmetu, nostājas aplī savā vietā. Visi bērni iesaistās un ar interesi dodas tos meklēt. Logopēde izvirza noteikumus tiks skaitīts līdz 10 un tad jāatgriežas aplī ar atrasto priekšmetu. **Marika** un **Diānai** tiek novērots, kad logopēde sāka skaitīt abas meitenes sāka spiegt, skraidīja, jokojās, kamēr spēja koncentrēties darbam. Pēc noteiktā laikā aplī ar priekšmetiem atgriežas tikai **Roberts** un **Ronalds**. **Roberts** ir atnesis no leļļu stūra paladziņi, savukārt **Ronalds** no celtniecības centra koka kluci. **Arnis** un **Luīze** ir paņēmuši abi vienādus priekšmetus zīmuļi. Tiek skaitīt otru reizi, lai abas meitenes sameklētu priekšmetus un **Luīze** ar **Arni** atrastu atšķirīgus savstarpēji vienojoties kurš meklēs citu. **Arnis** norāda, ka **Luīzei** jādodas meklēt cits priekšmets un meitene arī dodas. Turpmākā darba procesā ir jāizveido stāstījumus par atrasto priekšmetu. Katrs nosauc atrasto priekšmetu un izveido īsu stāstījumu. Stāstījuma veidošanā visiem bērniem ir vienkārši nepaplašināti teikumi, un nespēj izdomāt 2–3 teikumus par vienu atrasto priekšmetu.

Pētījuma autore secina, lai veicinātu veiksmīgu sadarbību kā iepriekš, bērniem jāļauj pašiem sasniegt rezultātu un pieaugušajiem būt tikai kā vērotājam. Logopēds pievērš uzmanību tikai domstarpību brīžos, kad bērni nespēj savstarpēji vienoties. Pēc šīs rotaļas, bērni vēl grupas telpās paši organizēja šāda veida rotaļu ar citiem grupas draugiem.

Didaktiskā rotaļa „Zaķis mežā” Logopēde izdala bērniem dažāda augstuma eglītes. Logopēde jautā: ”Kas šie ir par kokiem?”. **Ronalds:** ”Priedes”. **Luīze:**” Egle.” Logopēde noformulē savādāk jautājumu, bērni pārdomā atbildes un ir vērojamas šaubas. **Arnīs:** ”Bērzs”. **Diāna** un **Roberts** abi paceltā balss tonī:” Tā ir egle.” **Luīze** apstiprina vēlreiz savu atbildi. Logopēde aicina bērnus paņemt katram savu aploksni un salikt egles augoša secībā. Tiek novērots, ka grūtības šajā uzdevumā sagādā **Ronaldam**, zēns bieži atkārto: „Es nemāku, es nezinu.”, ir nedrošības sajūt par jaunu uzdevumu. **Luīze** vairākkārtīgi atkārtoja jautājumu:” Vai tā būs pareizi?” un vēlējās, lai logopēds darbojas kopā ar viņu. **Roberts** un **Diāna** salīdzina eglītes, kura augstāka, kura zemāka, mērot ar citām eglēm liekot vienu vis otras. Tad bērni sastāda mežu, kur aug augstas un zemas eglītes secībā no 1–6. Kad darbs izprast ar eglītēm logopēds izdala bērniem zaķīšus (lielus un mazus katram 5). Skolotāja piedāvā bērniem paslēpt zaķīšus no vilka, mežā. Lai vilks nepamanītu zaķīšus, mazie zaķi jāslēpj zem mazām eglēm, lielākos – aiz trešās eglītes, vidējos uz celma, lielo zaķi pie lielās egles. Salīdzina zaķus un slēpj katrs savu pa visu telpu kur atrodas egles.

Tā ar rotaļas palīdzību bērni iepazīstas ar jēdzieniem – “augošā”, “dilstošā”, secība un lieto to savā runā. Kā arī apgūst runā prievārdu lietojumu. Prievārdu lietojums, (pie, uz, zem, virs, aiz) grūtības sagādāja **Marikai**, meitene neizprata noliec zaķi aiz egles, virs celma. **Arnim** bija nepieciešama palīdzība,(individuāls darbs), jo rotaļas laikā logopēde novēro, ka zēns visu noskatās no blakus sēdošiem bērniem. Individuālajā darbā apstiprinājās vērojums, jo zēns neizprata, kur zaķis jānoliec, kad nosauc prievārdu. Pārējiem bērniem **Diānai**, **Robertam**, **Ronaldam**, **Luīzei** šī rotaļa grūtības nesagādāja.

Pēc šīs piedāvātas didaktiskās rotaļas, varu secināt, ka šiem bērniem ir grūtības orientēties telpā neizprotot virzienus kā arī zūd laika uztvere. Konsultējoties ar grupas pedagogiem šī rotaļa tiks akcentēta un pārbaudīta vēlreiz grupā kopumā viesiem bērniem un rezultāts 60% bērnu šī rotaļa sagādāja grūtības.

Didaktiskā rotaļa: „Atrodi un klusē!” Bērni metot metamo kauliņu izvirza rotaļas vadītāju, kam lielākais cipars tas būs vadītājs. Šodien par to kļūst **Arnīs**. Visi grupas bērni iziet no grupas, tikai rotaļas vadītājs noslēpj priekšmetu (knaģi), kad tas izdarīts Arnīs aicina iekšā pārējos grupas bērnus. Un ar jēdzienu” auksts”, „karsts” cenšas virzīt rotaļu dalībniekus uz to pusi kur priekšmets ir paslēpts. Priekšmets jānoslēpj tā, lai to var atrast ar skatienu nevis meklējot to kādā plaukta iekšpusē. Pirmā šo knaģi ierauga **Diāna**. **Marika** izrāda dusmas, ka

neatrada pirmā un vēlas no rotaļas izstāties. **Arnīs** vadot pārējos trīs bērnus pa telpu ir aizmirsis vietas kur paslēpis pārējiem bērniem knaģus un ir nepieciešama logopēdu palīdzība. **Ronalds**, kā aktīvs zēns sāk skraidīt pa grupu un meklē bez vadīšanas. Logopēde saprot, ka rotaļai jāizvirza cits vadītājs un tiek atkārtoti mest kauliņš. Otrā reizē spēles vadītāja ir **Diāna**. Ienākot grupa pārējiem dalībniekiem, sākumā **Diāna** sava pēc jēdzieniem” auksts”, un „karsts”, bet pēc tam runā ir dzirdams „pa labi”, „pa kreisi”, kas meitenei ir palicis atmiņā no citām didaktiskām rotaļām. Rotaļas līderis ir **Roberts** un **Ronalds**, jo meklējot vienu knaģi zēni pamana jau citu paslēpto plauktā.

Kā jau iepriekšējā rotaļā tika minēts par orientēšanos laikā tad šī didaktiskā rotaļa tika veidota uz tās pamata tikai savādākiem uzdevumiem un nosacījumiem. Un arī šoreiz ar nedaudz mazākiem uzlabojumiem bērni kļūdījās un nespēj atcerēties kur novietojos priekšmetu, meklējot pieaugušā palīdzību.

Didaktiskā rotaļa:” Atrodi pēc taustes” Bērns iebāž roku maisiņā, kas atrodas uz grīdas. Logopēds mudina bērnus, sataustīt kas ir maisiņā un otru tādu pašu priekšmetu atrast grupā Ja viņš kļūdās, viņam liek to priekšmetu vārdiski aprakstīt. Pēc tam, kad visi priekšmeti uzminēti bērns izvēlas 3 priekšmetus no kuriem veido teikumus. Sajust priekšmetus (karote, knaģis, zīmulis, klucis, eža bumba, zīmuļasināmais, spalva, zīļu cepurīte, vilna) spēja **Diāna**, **Roberts** un **Ronalds**. **Arnīs** spēja pēc taustes uzminēt (vilna, karote, zīmulis, klucis, eža bumba, spalva, knaģis) savukārt **Luīze** (klucis, vilna, zīmulis, knaģis), un **Marika** (vilna, klucis, karote). Teikumus veidošanā ar priekšmetiem **Diāna** izveidoja šādus teikumus: „Aitai ir vilna.”, „Man patīk zīmēt ar zīmulī”, „Mamma liek drēbēm knaģus” **Roberta** veidotie teikumi: „Es ēdu ar karoti.”, „Spalvas ir putniem”, „ Man patīk spēlēties ar klučiem”. **Ronalds** veidotie teikumi:” Melnā spalva ir vārnam.”, „ Mežā ir zīļu cepurītes.”, „ Man patīk kluču māja.” **Luīzei** ar loģisku teikumu veidošanu bija grūtības un bija nepieciešama palīdzība. **Luīzes** teikumi:” Zīmulis ir ass.”, „Knaģis ir liek drēbēs.”, „Klučiem ceļ māju.” Kopīgi pārlabojām un salīdzinājām kā teikums labāk skanētu viņas vai kopīgi veidotais ar logopēdu. **Marikas:**” Vilna ir mīksta”, „Ar karoti ēd zupu.”

Pēc novērotās didaktiskās rotaļas autore, secina, ka bērni vienkārši viens otru atbalsta pāra darbos, palīdz, iedrošina, sekmē un veido labas savstarpējās attiecības līdz brīdim kamēr izveidojas līderis. Šajā rotaļā tika likts akcents uz bērnu spējām un interesēties par citiem, sadarboties, uz klausīt, cik labi būt labam sociālajā nozīmē, tomēr pāros kur viens bija vērotājs un otrs kā līdera lomā, nācās iejaukties pieaugušajam, izlīdzinot un rast kompromisu bērnu starpā, lai pilnvērtīgi veiktu darbu.

Didaktiskā rotaļa „Izsvītro lieko” Bērni sadalās pāros, paņemot no galda pogas, un pāris izveidojas pēc pogu krāsas. Izveidojas pāri **Marika – Diāna**, **Arnīs – Ronalds**, **Luīze –**

Roberts. Bērniem tiek iedotas lapas un kopīgi sadarbojoties jāizsecina, kurš neiederas izslēdzot ceturto lieko. Logopēde novēro, ka katrā pāri ir izveidojies līderis, **Diāna, Ronalds, un Roberts.** Logopēde maina noteikumus un sadala bērniem pienākumu secināt vienam bērnam augšējām divām rindām, bet otrs bērns apakšējām divām rindām, lai darbā ir iesaistīti abi bērni. Pēc tam visi kopīgi analizējam un secinām, vai bērni ir pareizi izslēguši ceturto lieko. **Diāna** ar **Mariku** uzdevumu ir veikušas daļēji divās vietās ir kļūdījušās un nespēj pamatot, kāpēc izslēdza tieši šos priekšmetus. **Arnis** bija vairāk kā vērotājs un vadošo darbību uzņēmās **Ronalds** ar šo uzdevumu zēni tika gala pieļaujot tikai vienu kļūdu. Tomēr **Luīzei** un **Robertam** šis uzdevums neveicās un abi sēdējā un gaidīja pieaugušo palīdzību.

Šajā rotaļā darba autore, liek akcentu un pievērš uzmanību tam, ka bērniem jāprot palikt pie savām domām, uzskatiem, bet spēt uzklaut ieteikumus no apkārtējiem kā pamudinājumu turpmākam darbam. Bērns spēj pamatot, kāpēc viņš ir izsvītrojis tieši šo ceturto lieko ne citu, ja ir pamatojums kāpēc nepiekrīt viedoklim, bet tiek apskatīta arī pareizā atbildē, kāpēc šoreiz šis būs pareizi nevis tavs izvirzītais.

Didaktiskā rotaļa „Pavasara ziedi” Logopēde kopā ar bērniem aplūkot attēlus un kopīgi izlasa puķu nosaukumus (narcise, tulpe, sniegpulkstenītes, krokuss) telpā ir izvietoti puķu nosaukumi bērniem brīvi pārvietojoties pa telpu ar pamatnēm rokās, jāsameklē puķu nosaukums un jānoraksta lapā atbilstošā vietā. **Diāna** brīvi jūtas telpā un ķeras pie darba. **Marika** un **Arnis** neizprot, kas jādara un uzdevums tiek stāstīts vēlreiz. **Roberts** seko **Diānas** darbībai un abi kopā ātri veic uzdevumu. **Ronalds** ļoti stingri satvēris zīmuli, un spiež uz papīra (novērots, ka zēnam svīst rokas). Pēc tam bērns izvēlas (vienu lapu) materiālam no kā gatavos didaktisko spēli, pirmais variants jau izkrāsotu tik bērnam jāsgriež sloksnītes un cipari, vai otrs variants bērns pats visu var veidot griezt un krāsot. Otro variantu vairāk motivēju **Diānai, Robertam**, jo šie bērni ātri veica pirmās daļas uzdevumu. Savukārt **Luīzei, Arnim, Marika**, kam darbs sokas lēnāk piedāvāju pirmo variantu. **Ronaldam** un **Luīzei** grūtības sagādāja darbs ar grieznēm nespēja taisni griezt pa līniju, līdz ar to darba sanāca ļoti laikietilpīgs. Dienas gaitā bērni veido teikumus par izvēlēto ziedu. **Diāna:** „Man tulpe ir sakārna.”, „Man māja zied jau tulpes.” **Arnis:** „Narcises zied puķudobē.”, **Ronalds:** „Sniegpulkstenītes zied arī sniegā.”, „Manai omei sniegpulkstenītes zied pļavā.” **Luīze:** „Man patīk narcises.”

Analizējot šo didaktisko rotaļu var secināt, jo bērniem šis temats ir saistošs un atbilst bērna interesēm un vajadzībām, tā rada lielāku ieinteresētību un bērniem pašiem ir gandarījuma sajūta par sasniegto rezultātu. Bērni ar šāda veida gatavotājām rotaļām, labprāt dalās un pēcpusdienās pavada spēlējoties izdomājot jaunus noteikumus un netīši tiek vecināts vārdu krājums un mācību process.

Nākamajā apakšnodaļā tiks analizēti un apkopoti darba sākumā un beigās iegūtie rezultāti.

2.4. Pētījuma rezultāti un analīze

2017./2018. mācību gada laikā, pētījumā piedalījās 21 bērns no speciālas pirmsskolas X iestādes bērni no tiem seši ar VSNA 3.runas attīstības līmeni.

Apkopoto rezultātu analīze tiek iegūta pēc vārdu krājuma attīstības pārbaudes gūtajiem rezultātiem oktobrī (mācību gada sākumā), un salīdzināti ar korekcijas darbu mācību gada beigās maijā.

Uzsākot pārbaudi tika pārbaudīts un izsecināts, kāds ir bērnu vārdu krājuma attīstības līmenis, ņemot vērā vārdu krājuma apjomu un kvalitāti šie paši attēli un kritēriji tika aizmantoti arī pētījuma beigās. Lai pilnvērtīgi varētu izvērtēt un salīdzināt bērnu vārdu krājumu izaugsmi un apjomu, vārdu krājuma attīstības novērtēšana notiek pēc tiem pašiem materiāliem un kritērijiem, pēc kuriem bērni tika vērtēti rudenī.(sk.2.6 pielikumā). Korekcijas laikā ar šiem bērniem tika spēlētas didaktiskās rotaļas (sk. 2.3. apakšnodaļā), kas veicina bērnu vārdu krājumu.

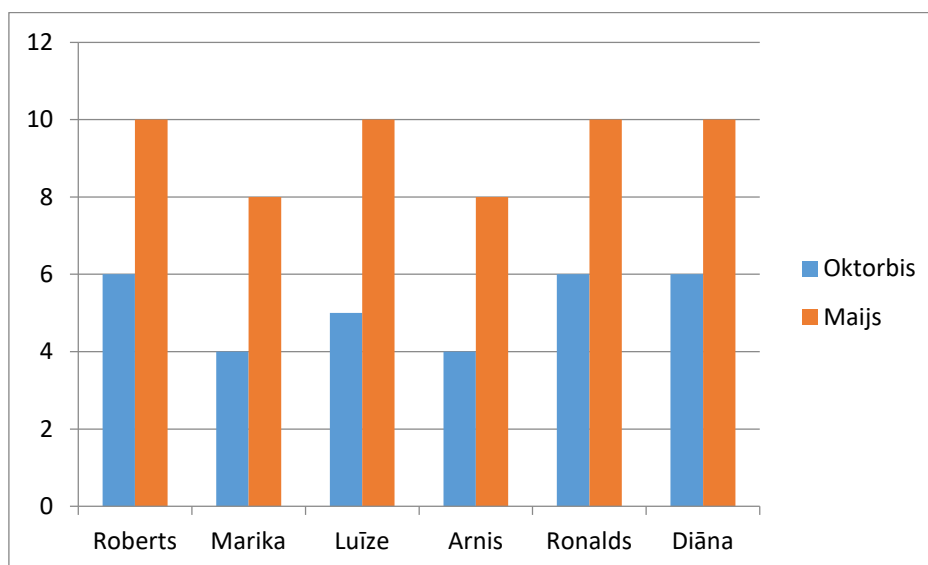
Pētījuma sākumā (sk.2.tabula), **lietvārdu** lietojums ir bijis zemāks, nekā pētījuma beigās. Bērnu vārdu krājums ir nepietiekams, nespējot veidot vienkārši paplašinātus teikumus. Savukārt maijā bērnu vārdu krājuma apjoms ir uzlabojies, kā arī šie bērni ikdienas runā ievieš jaunus vārdus.

Analizējot katru vārdšķiru tiek izveidotas tabulas, kuras atspoguļo bērnu vārdu krājuma paplašināšanas **salīdzinājumu no oktobra – maijam.**

6.tabula. Lietvārdu lietojums oktobrī un maijā.

Bērna vārds	Iegūto punktu skaits – oktobris	Iegūto punktu skaits – maijs
Roberts	6	10
Marika	4	8
Luīze	5	10
Arnis	4	8
Ronalds	6	10
Diāna	6	10

11.attēls. Lietvārdu lietojums oktobrī un maijā.

Autore analizējot pētījuma beigās vārdu krājumu var secināt, ka tas palielinājies visiem bērniem, bet viss lielākais kāpums ir bijis: **Robertam, Diānai, Luīzei un Ronaldam** – 4 vārdi. Šī bērnu grupa spēj nosaukt, jau ikdienā svešākus vārdus kā: jenots, kazene, alnis, briedis.

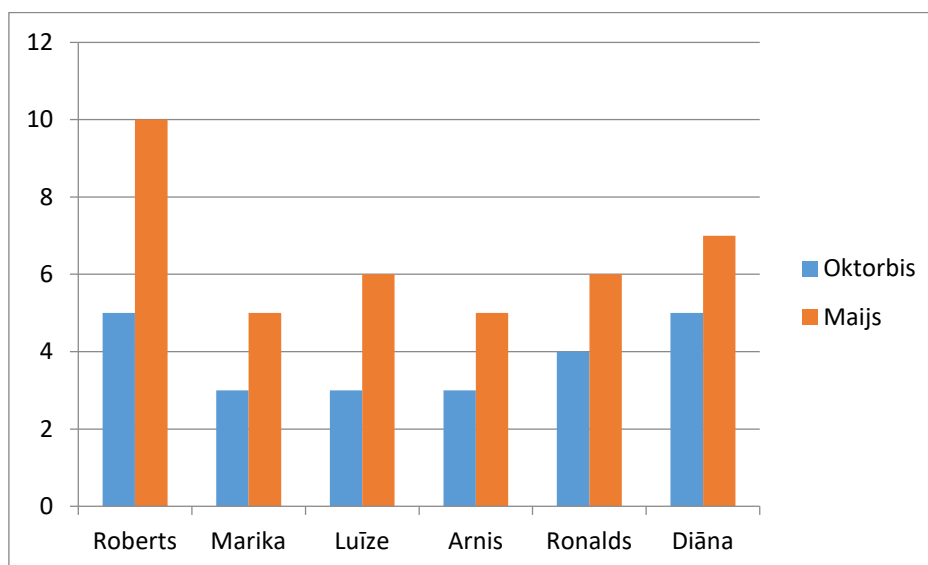
Savukārt, **Marika** un **Arnis** ir nedaudz uzlabojusi valodas krājums par 2 vārdiem, apgūstot jaunus vārdus: lūsis, briedis, kazene, upene. Lai bērnu valoda spētu pilnvērtīgi attīstīties ar bērnu ir jādarbojas arī ārpus pirmsskolas iestādes, jo lielā mērā viss ir atkarīgs no bērnu ikdienas valodas, aktivitātēm.

Aplūkojot **īpašības vārdu** lietojumus pētījuma sākumā un beigās

7.tabula. Īpašības vārdu lietojums oktobrī un maijā.

Bērna vārds	Iegūto punktu skaits – oktobris	Iegūto punktu skaits – maijs
Roberts	6	10
Marika	4	6
Luīze	5	10
Arnis	4	6
Ronalds	6	10
Diāna	6	10

12.attēls. Īpašības vārdu lietojums oktobrī un maijā

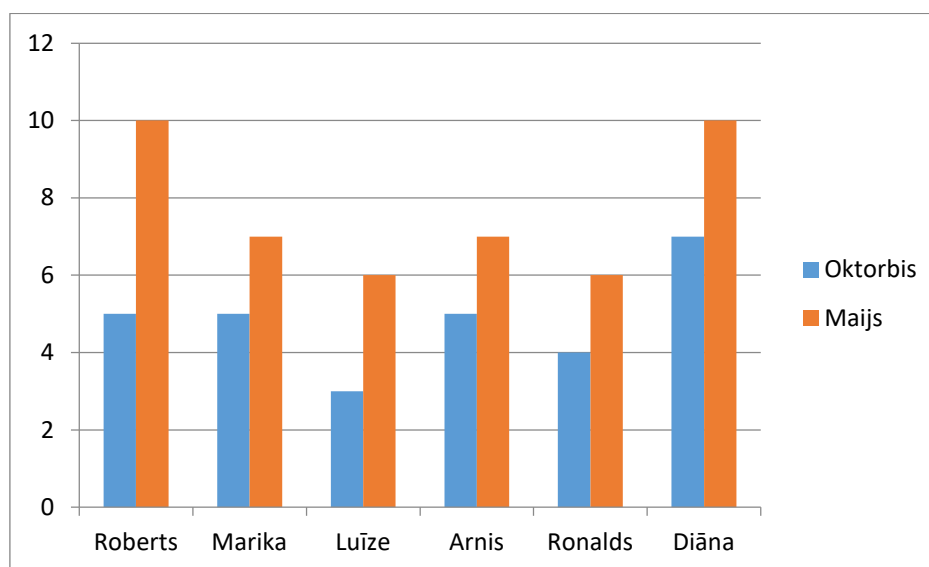
Darba autore salīdzinot īpašības vārdu krājums pētījuma sākumā un beigās var pamanīt ka arī šai vārdšķirai procentuāli ir mainījušies rādītāji. Pētāmās grupas rādītāji ir uzlabojušies. Diviem bērniem rezultāti izpilde tuvojas maksimumam. Pētāmās grupas bērniem vārdu krājumā aizvien vairāk parādās īpašības vārdi apzīmējot, priekšmetus, dzīvas būtnes u.c. Bērniem jānosauc vārdi: kārsts, viegls, ass, smags, auksts, mazas, mīksts, krāsains. Viss augstāko procentuālo līmeni sasniedz **Diāna** par 7 vārdiem vairāk nekā rudenī. Nedaudz no šī rādītāja atpaliek **Roberts** ar 7 vārdiem. Vienādu punktu skaitu sasnieguši **Marika** un **Arnis 5 punkti** (abi jauc krāsa) tā pat, kā lietvārdu apgūšanā un nosaukšanā. **Luīze** vārdu krājumu ar īpašības vārdiem pacēlusi par 6 vārdiem, savukārt **Ronalds** vārdu krājums ir mainījies par 2 vārdiem.

Arī **darbības vārdu** lietojums ikdienas vārdu krājumā bērniem ar 3.valodas attīstības līmeni ir mainījies, aplūkojot 13.attēlu mēs redzam atšķirības gada sākumā un beigās.

8.tabula. Darbības vārdu lietojums oktobrī un maijā.

Bērna vārds	Iegūto punktu skaits – oktobris	Iegūto punktu skaits – maijs
Roberts	5	10
Marika	5	7
Luīze	3	6
Arnīs	5	7
Ronalds	4	6
Diāna	7	10

13.attēls. Darbības vārdu lietojums oktobrī un maijā

Darbības vārdu izpētē pētījumu sākumā un beigās viss augstāko rādītāju sasniedz **Roberts** 10 punkti un arī pētījuma beigās zēns sasniedza maksimālo rezultātu spēja, savienot attēlu kartītes ar darbības vārdiem (jāj, brauc, lido, pel, skrien, lec, lasa, lēkā). Kā arī **Diāna** ir otra, kas izvirzījās augšgalā un, ja meitene pati vēlas tad spēj izdomāt atbilstošo darbību attēlam (sk.7.pielikumā). **Luīze** un **Ronalds** sasniedza vienādu punktu skaitu 6 punkti un arī šie abi bērni ir papildinājuši savu vārdu krājumu. Viss zemākais kāpums šajā vārdšķirā ir **Marikai un Arnim** apgūti 2 vārdi (lēkā, jāj), 7 punkti, jo **Marika** vēl jo projām ir problēmas ar angļu valodas

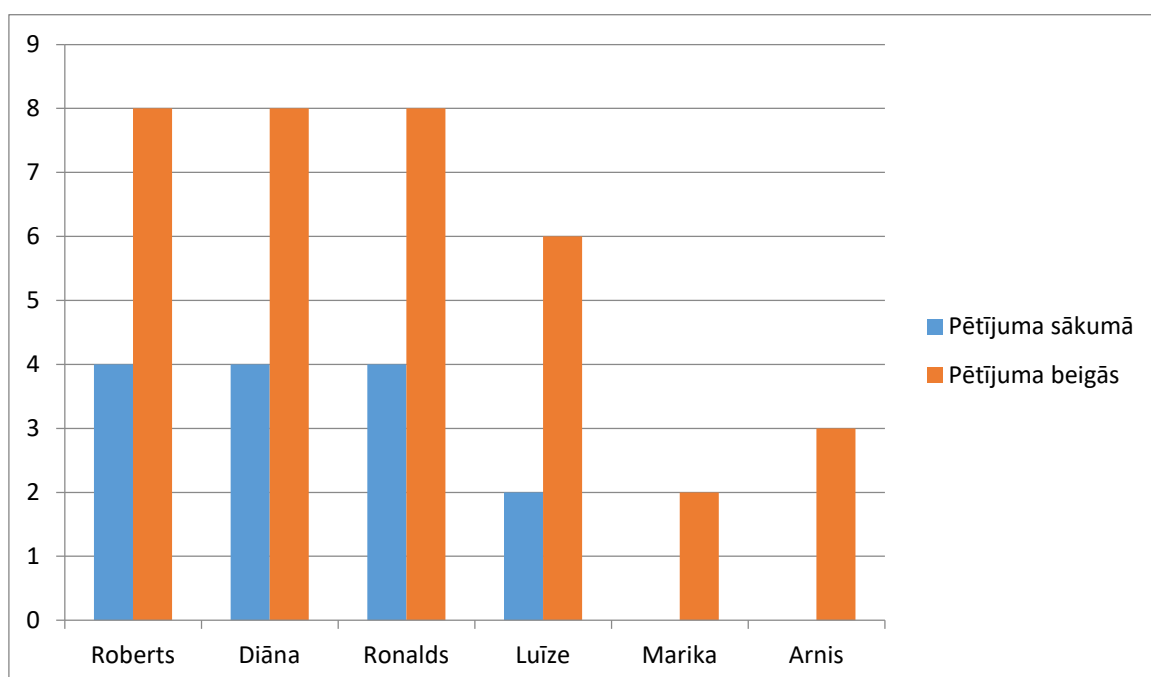
multifilmām un bieži šie vārdi tie nosaukti angļu valodā, ne latviešu un tāpēc šis rādītājs saglabājās tik zemā līmenī, savukārt **Arnim** mācību process virzās lēni, jo nav uzmanības noturība.

Caur didaktiskām rotaļām tika pārbaudīti arī **prievārdu lietojums** (sk.12.4. pielikums). Radošajā darbībā šis uzdevums nesagādāja grūtības **Diānai, Robertam, Ronaldam**, iegūstot 8 punktus izprata 4 norādītos prievārdus: pie, uz, zem, aiz. **Luīze** kļūdījās 2 prievārdos (virs, pie) iegūstot 6 punktus, savukārt **Arnis**, un **Marika** neizprata kas ir: zem, aiz, virs, uz iegūstot 2 punktus. Apkopojot rezultātus gada beigās maijā (sk.9.tabula) bērni sasniedza progresu un kopējais rezultāts ir uzlabojies.

9.tabula. Prievārdu lietojums oktobrī un maijā.

Bērna vārds	Iegūto punktu skaits – oktobris	Iegūto punktu skaits – maijs
Roberts	4	8
Marika	0	2
Luīze	2	6
Arnis	0	2
Ronalds	4	8
Diāna	4	8

14.attēls Prievārdu lietojums vārdu krājumā pētījuma sākumā/beigās

Analizējot un apkopojot datus par bērnu vārdu krājumu, darba autore secina, ka salīdzinot ar vārdu krājuma izpēti mācību gada sākumā un beigās, ir vērojamas izmaiņas visiem bērniem. Lai vēlreiz precizētu iegūtos rezultātus, tiek sniegts atkārtots vārdu krājuma salīdzinājums bērnu individuālajos raksturojumos. Visveiksmīgāk vārdu krājums kopumā ir uzlabojies **Diāna, Robertam, Ronaldam un Luīzei**, tomēr **Arnim** un **Marikai** vārdu krājums ir nedaudz pilnveidojies, tomēr uzlabojumi ir jūtami arī šiem abiem bērniem.

Ronalds: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Fonemātiskā uztvere vidējā līmenī. Zēns spēj saklausīt pirmās skaņas un tiek strādāts pie pēdējo skaņu saklausīšanas. Spēj nosaukt priekšmetus, saskaņojot vārdus skaitlī un locījumā, kas pierādījās arī didaktisko spēļu laikā. Pēc ilgākas padomāšanas, spēj orientēties telpā, izprot kreisās labās puses nozīmi. Jāturpina darbs pie skaņas [r] kuru, aizstāj ar [l] skaņu. Pētījums laikā liekot akcentu uz didaktiskām spēlēm zēns ir atvēries un ir paplašinājies vārdu krājums. Teikumu veidošana padodas ar vien labāk, spēj veidot loģisku stāstījumu pēc attēliem, kā arī pēc uzdotiem jautājumiem. Zēns tiek motivēts neatbildēt ar vienu vārdu, bet paplašinātiem teikumiem. Zēns ļoti aktīvs, uzlabojusies spēja koncentrēties vienam darbam. Ronalds ir sācis vairāk saskaņot savas darbības ar grupas biedriem, izrāda interesi viesiem draugiem. Labprāt darbojas pāros. Tomēr dažkārt vēl jāmacās ieklausīties cita teiktajā.

Roberts: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Vārdu krājums caur didaktiskām rotaļām paplašinājies. Vēl jāveic darbs pie krāsu atpazīšanas. Fonemātiskā uztvere attīstījies. Izprot skaita jēdzienu diennakts laiku, kā arī daļēji spēj jau orientēties telpā. Vidēja motivācija un griba. Dažkārt grūtības burtu nosaukšanā, un atcerēšanās (jauc). Jūk skaitīšana un ritms. Stāstījumu veido ar paplašinātiem teikumiem, un spēj atbildēt uz jautājumiem. Ir cēlies īpašības vārdu, prievārdu lietojums runā. Grupā zēns ir patstāvīgs, un kad ierodas mamma, ja pētījuma sākumā zēns raudāja, tad pētījuma beigās zēns ir kļuvis savaldīgs, nokārto paņemtās mantas un dalās ar dienas pieredzi, bez asarām. Kopumā zēns jautrs, aktīvs, labsirdīgs. Tomēr vēl jāprojām novērots, ka dažās situācijā zēns var būt kā strīda provocētājs. Ja ir radusies problēmu situācija zēns neatzīstas un spējas.

Marika: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Vēl jāprojām svelpu starpzobu izruna, skaņu [r] neartikulē, pēc sarežģītas struktūras veido savu izrunu. Fonemātiskā uztvere vidēja. Vārdu krājums nedaudz uzlabojies. Tika veiktas pārrunas ar meitenes mammu par angļu valodas multfilmu skatīšanos, kas ietekmīgi traucē meitene latviešu valodas zināšanas. Caur didaktiskām rotaļām paplašinot vārdu krājumu, ja sākumā bija daudz grūtāk un mazāki rādītāji, tad pētījuma

beigās tie nedaudz ir uzlabojušies. Neizprot sakritības, kreiso labo pusi. Vēlprojām grūti uztver tekstus un nespēj atstāstīt pat pēc daudz reizes lasīta teksta. Dažkārt vēlas uzņemt līdera lomu, bet ne vienmēr tas izdomas. Izmanto asaras, kā uzmanības piesaistīšanas līdzekli. Grupā jūtas labi, jo brīvi spēj komunicēt ar visiem grupas biedriem. Arī pētījuma beigās, nepieņem un nevēlas darboties, logopēdu nodarbībās izdomājot atrunas un cenšas to argumentēt (sāp pirkti, sāp kāja).

Luīze: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Fonemātiskā uztvere attīstījies. Daļēji saskaņo laiku un locījumus pareizā formā. Spēj pastāstīt par attēlu, nav nepieciešami jautājumi un palīdzība stāstījuma veidošanā. Darba temps, meitenei ir uzlabojies. Bieži meitene vēlas pieaugušo uzmanību. Viegli iedrošināma, bet ja nevēlas veikt darbiņu tad arī nedara. Ģimenē tiek ļoti lutināta un bieži novērots, ka komunikācijā ar vecākiem nav robežas (pavēles un uzstāšana savām vēlmēm). Didaktiskās rotaļas, ļāva meitenei justies brīvākai, kļūdīties un pašai izanalizēt kļūdu iemeslu, kā arī nonākt pie pareiza gala rezultāta, logopēdam nepasakot priekša. Meitene atvērusies darbojoties pāru darbos. Ir cēlies īpašības vārdu, prievārdu lietojums runā.

Arnis: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Zēns spēj veikt pozitīvu saskarsmi ar vienaudžiem, ja ir interese. Apzinās sevi kā grupas loceklis, jo vienmēr azartiski iesaistās didaktiskajās rotaļās. Ļoti taisnīgs pret sevi. Vēlprojām svelpēnu starpzobu izruna, reizēm [r] neartikulē. Pēc atgādinājuma cenšas runāt pareizi. Grūti noturēt uzmanību un koncentrēties darbam. Daudzas norādes neizprot, maz motivācijas. Lēns darba temps/ nevēlas darboties. Bieži vēlas uzturēties pieaugušo klātbūtnē. Zēnam novērota dažkārt neiecietība pret grupas biedriem. Zēnam daļēji uzlabojies vārdu krājuma īpašības vārdu, un prievārdu lietojums runā. Izvirzītās rotaļas liek zēnam koncentrēties, bet pēc tam komunikācijā ar bērniem ļoti skaļš un dažkārt pat agresīvs.

Diāna: (VSNA 3.runas attīstības līmenis). Meitenei iztrūkst augšējo priekšzobu, nazāla izruna. Daudz vārdiem artikulē tikai pirmās zilbes. Meitenes vārdu krājums ļoti mainījies pēc mācību darbs tika veikts caur didaktiskajām rotaļām. Diāna izrādīja lielu interesi par mācību vielu, un ar lielu interesi iesaistījās mācību darbā. Dažreiz Diāna darbu nenoklausoties līdz galam un vēlas izpildīt kā pati iecerējusi. Vēlprojām bieži ieraujas sevī un klusē, tomēr šajos brīžos nevis aizsprīž ausis, kā iepriekš, bet gan vairs tik emocionāli nereaģē, un ir reizes kad pati tiek galā ar radušos problēmu bez pieaugušā palīdzības. Ja meitene vēlas viņa darbu spēj veikt ļoti labi. Meitene ļoti skaļa. Arī šobrīd uz sadarbību ar vienaudžiem iziet tad, kad uzņemas iniciatīvu.

Vis lielākais valodas attīstības kāpums caur didaktiskajām rotaļām tika novērots **Diānai, Robertam, Luīzei un Ronaldam**. Jo tika izvirzīti konkrēti mērķi ar kritērijiem rotaļām, lai

bagātinātu bērnu vārdu krājumu ar noteiktām vārdšķirām. Šiem bērniem tika pievērsta liela uzmanība no logopēdu puses, kas palīdzēja šiem bērniem saprast un analizēt viņu pašu darbības. Arī Arnim un Marikai rezultāti ir nedaudz uzlabojušies, kas ir kā pierādījums, ka rotaļa ir ietekmējošs faktors bērnu attīstībā.

Secinājumi

1. Darba autore var secināt, ka valoda ir sistēma ko mēs cilvēki izmantojam, lai sazinātos, komunicētu un attīstītos. Ar valodas palīdzību mēs pieaugušie paveram ceļu bērnam izzināt pasauli apkārtējo vidi un socializēties vienaudžu starpā. Ikdienā paplašinot vārdu krājumu bērns kļūst pilnvērtīgāks, tāpēc arī analizētie autori darbā uzsvēra, ka vārds – vispārina gan bērnu, gan pieaugušo pieredzei.
2. Bērnu valoda un vārdu krājums attīstās no dzimšanas brīža ģimenē un pēc tam, svarīgs attīstības posms ir pirmsskola. Kurā mēs pedagogi sadarbībā ar vecākiem varam to paplašināt un aktivizēt ikdienā, neļaujot nepilnvērtīgai runai ietekmēt bērnu attīstību veselumā.
3. Runas un valodas traucējumi atsaucas uz bērnu psihisko pieredzi, tāpēc darba autore izvēlējas didaktiskās rotaļas, lai bērns bagātina savu iekšējo pasauli caur kustībām, sajūtām un emocijām. Pedagogam ir ļoti svarīgi pārzināt bērnu vecumposmu attīstību, lai spētu piedāvāt bērna vecumam atbilstošas rotaļas.
4. Bērniem ar VSNA kā korekcijas sākumposms ir tā izvērtēšana, cik un kāds attīstības līmenis ir konkrētam bērnam, atlasot tādas pārbaudes materiālu kuri nosaka vārdu krājumu un apjomu pilnveidošanu.
5. Veicot pētījumu par didaktisko rotaļu izmantošanu vārdu krājuma paplašināšanai vecākajā pirmsskolas vecumā bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību atlasot dažādas didaktiskās rotaļas, no kurām tika iegūts progresējošs rezultāts un tādēļ darba autore secina, ka *izvirzītā hipotēze apstiprinājās*: Bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājums pilnveidojās, ja logopēds:
 - izzina bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vārdu krājuma īpatnības kā arī atlasa un izmantos didaktiskās rotaļas, atbilstoši bērna runas īpatnībām.

Izmantotā literatūra un informācijas avoti

1. Boša, R. (1989). *Bērnu runas aktivizēšana bērnudārzā*. Rīga.
2. Catts, Hugh W. (1993). The Relationship Between Speech-Language Impairments and Reading Disabilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, Vol. 36, pp.
3. Cukura, A., Cukura – Akmene, D. (2004). *Vispārēji vingrinājumi logoritmikā*. Izdevniecība: Pētergailis.
4. Daugavpils pilsētas pirmsskolas izglītības iestāžu izglītības metodiķi. (2011). *Programma runas attīstīšanai pirmsskolas vecuma bērniem*. Pieejams: http://www.liesmina.lv/Media/Default/dokumenti/Runas_attistisanas_programma.pdf
5. Dzintare, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa- bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka.
6. Elnebiņa, I. (1992). *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Pētergailis
7. Ezera, L. (1998). *Vārdu krājuma paplašināšanas iespējas bērniem ar dzirdes traucējumiem*. Mācību apgāds NT.
8. Grist, M., Knowles, L., Lascelles, L., Huneke, A. (2012). *The sli handbook*. Pieejams: https://councilfordisabledchildren.org.uk/sites/default/files/uploads/documents/import/sli_handbook_early_support-040413.pdf
9. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka L., (2014). *Kā raisās valodiņa*. Rīga: N.I.M.S.
10. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L., Staļģe, L., Merirande, R., Šteinberga, A., (2000). *Kā raisās valodiņa*. Rīga: Apgāds Rasa ABC.
11. iLovevaquero, (2017). Pieejams: <https://lv.ilovevaquero.com/samosovershenstvovanie/102395-vidy-rechi-v-psihologii-harakteristika-klassifikaciya-shema-tablica.html>
12. Irbe, A., Lindenberga S. (2014). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: Raka
13. Irbe, A., Lindenberga S. (2017). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: Raka
14. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: SIA “Izglītības solī”
15. Koemetss, E., Tamma, L., Elango, A., Indre, K. (1974). *Psiholoģijas uz pedagoģijas pamati*. Rīga: Zvaigzne.
16. Loja, J. (1968). *Valodniecības pamatjautājumi*. Rīga: Zvaigzne.
17. Lūse, J. (1994). *Bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*. Rīga: Izglītības Attīstības institūts
18. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka.
19. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne

20. Maksimova, A. (2012). *Valodas traucējumu atpazīšana. Iespējamā pedagoga palīdzība mācību procesā izglītojamam ar valodas traucējumiem.* Pieejams: https://jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/jiiac/met_materiali_ieteikumi/oktobris/valodas_traucejumu_atpazisana.pdf
21. Markus, D. (2003). *Fonētikas pētīšanas un vizualizēšanas metodes.* Rīga: Rasa.
22. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi.* Izdevniecība: RaKa.
23. Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja logopēdu darba mape.* Izdevniecība: RaKa.
24. Miltiņa, I. Pastare, S. (1995). *Pirmie soļi logopēdijā.* Rīga.
25. Ozoliņa, A., Andersone, K., Jākobsons, D., Sedliņa, M. (2012). *Pedagogu labās prakses piemēri.* Pieejams: https://www.jurmala.lv/upload/sabiedriba/izglitiba/elektroniskais_izdevums/nr9_materiali/saulite-labas-prakses-piemeri.pdf
26. Plinta, Ē. (1998). *Runas veidošana bērniem ar dzirdes traucējumiem.* Rīga: Mācību apgāds NT.
27. *Psiholoģijas vārdnīca* (1992). Rīga mācību grāmata.
28. Rūķe-Draviņa, V. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem.* Rīga: Zvaigzne.
29. Simptomyinfo.ru. (2018). *Расстройство речи.* Источник: <https://simptomyinfo.ru/simptomy/1-rasstrojstva-rechi.html>
30. Smita, K, Strika, L. (1998). *Mācīšanās traucējumi: no A līdz Z.* Rīga: RaKa
31. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC
32. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa.
33. Špona, A., Čehlova, Z. (2004). *Pētniecība pedagoģijā.* Izdevniecība :RaKa.
34. Špona, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē.* Rīga: RaKa.
35. Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana.* Rīga: RaKa.
36. Tūbele, S., Lūse, J. (2012). *Ja skolēns raksta nepareizi ... : (bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību). 2. izdevums.* Rīga: RaKa.
37. Udaļcova, J. (1983). *Didaktiskās spēles un rotaļas pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanās un audzināšanā.* Rīga: Zvaigzne.
38. Valsts izglītības satura centrs. (2011). *Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8 gadiem.* Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/valattveic_5_8.pdf
39. Vecgrāve, A. (1996). *Kā man saprast savu bērnu.* Rīga: Zvaigzne ABC.
40. Vorobjovs A. (1996). *Psiholoģijas pamati.* Rīga: Mācību apgāds.
41. Zaķe, I. (2000). *Logopēdiskās spēles un vingrinājumi.* Rīga: Izglītības soļi.

42. Григорович О. К. (2014). *Возрастные особенности психического развития детей 3– 4 лет.* [tiešsaiste] – [atsauce 12.12.2017]. Pieejams: <http://nsportal.ru/detskiy-sad/materialy-dlya-roditeley/2014/12/12/vozrastnye-osobennosti-psikhicheskogo-razvitiya>
43. *Коммуникативно-речевые психические образования.* Источник: <https://sites.google.com/site/obsaapsihologiaceloveka/glavnaa-stranica/kommunikativno-recevye-psihiceskie-obrazovania>
44. Коростина И.С. (2015). *Характеристика нарушения. Определение. Основные классификации.* Источник: <http://ravnovesie45.ru/index.php/zdorove-i-lechenie/18-karakteristika-narusheniya-opredelenie-osnovnye-klassifikatsii?showall=1&limitstart=>
45. Левина Р.Е. (1967). *Основы теории и практики логопедии.* Москва
46. Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение Детский сад Н. 23 «Чебурашка». (2015). *Дидактические игры в экологическом образовании дошкольников.* Источник: <http://www.myshared.ru/slide/45562/>
47. Степанова О.А., Вайнер, М.Э. Чутко,Н.Я. (2003). *Методика игры с коррекционно развивающими технологиями.* Издательский центр: „Академия”
48. Филичева, Т.Б., Чиркина, Г. В. (2007). *Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста.* Москва: Айрис Пресс.

Pielikumi

1. Pielikums. Pedagoģiskā novērojuma protokols.....	64
2. Pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls/ lietvārds.....	68
3. Pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls/ īpašības vārds.....	69
4. Pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls/ īpašības vārds.....	70
5. Pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls/ darbības vārds.....	71
6. Pielikums. Vārdu krājuma sekmēšanas materiāls/lietvārds.....	72
7. Pielikums. Vārdu krājuma sekmēšana/darbības vārds.....	73
8. Pielikums. Vārdu krājuma sekmēšanas /darbības vārds.....	74
9. Pielikums. Sižetiskais attēls "Katram savs stāsts".....	75
10. Pielikums. Vārdi teikumu veidošanai „Vārdšķiru lietojums”.....	76
11. Pielikums. Vārdšķiru noteikšana „Mans pagalmis”	77
12. Pielikums. Didaktiskās rotaļa „Sakņu dārzs.”.....	78
12.1. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Kukaiņi”.....	79
12.2. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Domā, jāpadomā”.....	80
12.3. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Kurš atradīs, tas lai paņem”.....	81
12.4. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Zaķis mežā”.....	82
12.5. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Atrodi un klusē”.....	83
12.6. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Atrodi pēc taustes”.....	84
12.7. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Izsvītro lieko”.....	85
12.8. Pielikums. Didaktiskā rotaļa „Pavasara vēstneši”.....	86
13. Pielikums. Rotaļnodarbība „Putni”.....	87

Laiks: 2017.gada, oktobris

Novērojuma mērķis: Vērot bērnu mācību centros to uzvedību, valodas lietojumu, spēju izpildīt pedagogu norādījumus, sadarbība ar vienaudžiem.

Temats: „Mājas gariņš”

Dominante: Latviešu valoda (literatūra)

Pakārtotie darbības veidi: Mājturība un tehnoloģija, matemātika

Dienas gaita un saturs

Nodarbības posma	Uzskates materiāli	Logopēda darbība	Bērnu darbība	Logopēdu un bērna sadarbības analīze.
<p>Nodarbība Ievada daļa(1) Galvenā daļa(2) Nobeigums daļa (3)</p>	<p>Ilustrācijas un teksts, Kartiņas ar priecīgām, domīgām, bēdīgām sejiņām. Dažāda biezuma audumi, krāsainās salvetes, polietilēna maisiņi, vadiņi, dzija, auklas, šašlika iesmi, pogas, vate, sloksnītes, spoku māja.</p>	<p>Logopēds jautā bērniem vai jūs esat satikušies ar mājas gariņiem? Lasīsim pasaku pēc P. Safra. „Mājas gariņiem”. Logopēds lasa un rāda ilustrācijas (piecas daļas) Logopēds aicina bērnu pārrunāt</p>	<p>Bērni atbild. Marika:” Es nezinu ,kas tas ir?” Robert: ”Jā” Kāds ir arī sastapies jau un spēj raksturot. Diāna: ”Man gribētos, lai tas ir lozā.”(rozā). Lasām pasaku „Mājas gariņš” Bērni klausās un pēc katras daļas prognozē tālāko notikumu gaitu. Arnis, nekoncentrējas darba, bet saktās ārā pa logu.</p>	<p>Ja logopēdam izdodas sadarboties ar skolēnu kā principāli līdztiesīgiem, par spīti pieredzes atšķirībām, tad viņu starpā veidojas attiecību sistēma: subjekts pret subjektu tādejādi bērns atklāt sevī ko jaunu, pilnveidojas atklāj prasmes</p>

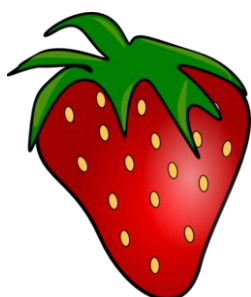
		katru daļu atsevišķi. Pārrunājam pasaku. Logopēds aicina bērnus pagatavot katram savu mājas briesmonīti. Mošķīši izlido no mājas un dzied: kas zina, vai spoki pa īstam dzīvo, Vai tikai plīvo? Nāc, nāc spoku spokiem līdz, dejo, kamēr pienāk rīts. Kas zina, kā spokiem mājās klājas un kur tiem mājās? Nāc, nāc spoku spokiem līdz, dejo,	Bērni pamato, arī izsaka savas emocijas, parādot atbilstošo kartiņu. Ronalds: "Vai, tavās mājās arī mīt mājas gariņš?" Bērni vēro logopēda demonstrējumu ar viņas mājas briesmonīti. Bērni noskatās logopēda demonstrējumu pa spoku māju. Roberts: "Man šitās ļoti patīk." Bērni pēc dzejoliša raksturo savu mājas briesmonīti. Kāds viņš izskatās. Ietin vates picīņu audumā un apakšu aptin ar dziju acis iezīmē ar flomāsteru. No stieplītes izveido rokas un pārklāj ar auduma gabalu. Nomēri	un iemaņas. Bērniem neradās citas intereses, jo tika piedāvāti jauni materiāli ar ko bērni nebija darbojušies (vadiņi). Strādājot speciālajā pirmsskolas izglītības iestādē ar vien vairāk pierādās, ja bērns tiek cienīts un viņam ļauj brīvi izteikt savas domas, viņš ar vien brīvāk spēj izturēties bērnudārza vidē un sadarboties ar citiem vienaudžiem. Logopēde rotaļnodarbības laikā aicina bērnus sadarboties un pielietot verbālās
--	--	---	---	--

		<p>kamēr pienāk rīts. Logopēde jautā bērniem vai tavā mājā dzīvo mājas briesmonītis. Logopēde aicina bērnus ielikt briesmonīšus namiņā.</p>	<p>un nogriez 12 un 7 cm garu vadiņu tērpam. Izveido savu lidojošo briesmonīti, kas dzīvos spoku mājiņā. Bērni ieliek savu mājas briesmonīti mājiņā. Marika:” vai man smuks ir.” Diāna:” Man ir labāks, nekā tev.”</p>	<p>metodes, kas ļauj bērnam pašam veidot stāstījumu.</p>
<p>Bērnu aktivitātes pastaigā</p>	<p>Putnu barotava, graudi, maizīte, speķis.</p>	<p>1. Logopēde rosina bērnus ziemā palīdzēt arī puņiņiem un izlikt arī viņiem mājiņas. 2. Aicina bērnus rotaļā noķer mājas briesmonīti.</p>	<p>1. Bērni izliek putnu barotavu (būrīti, pudeli), kur iekšā ieliek maizīti, graudiņus. Kokā pakar speķīti. 2. Bērni piedalās rotaļā. Bērni sadodas aplītī. Ar aizvērtām acīm. Logopēde ejot apkārt pieskaras vienam bērnam. Pārēji saka mājas briesmonīt kur tu esi 3* un tad atbild es esmu šeit, pārēji bēg.</p>	<p>Pastaiga ar visu grupu. Bērni palīdz putniņiem sniegā izliktot barotavas. Pēc padarītā darbiņa, logopēde, rada rotaļu situāciju spēlēsim rotaļu „Mazais briesmonītis””</p>

Pēcpusdienas cēliens	Konstruktors Varis. Māju attēli.	Logopēde aicina bērnus uzvelt veselu pilsētu. Bērniem tiek dota iespēja pēc attēliem uzcelt savas mājas.	Bērni pēc brīvas izvēles piedalās spēlēs kur izveido savu pilsētu. Darbošanās aktivitāšu centros.	Individuāli pēc brīvas izvēles. Bērni pēta un veido savstarpēji dialogus par māju izskatiem.
---------------------------------	--	--	--	--

2.pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls lietvārdu lietojumus.

„Nosauc, un apzīmē ar vispārinošo vārdu”

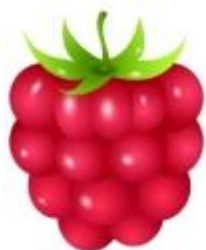
ZEMENS

MELLENE

KAZENE

AVENE

ĶIRŠIS

MEŽA ZEMENĪTE

UPENES

JĀNOGAS

3.pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls īpašības vārdu lietojums „Nosauc,
un apzīmē ar vispārinošo vārdu”

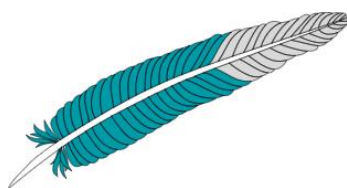
KARSTS

AUGSTS

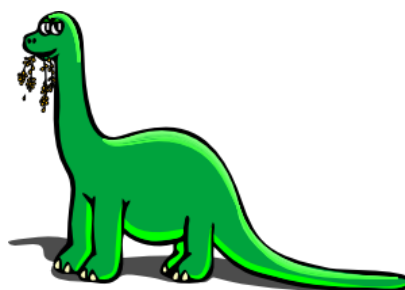
ASS

VIEGLA

MĪKSTA

LIELS

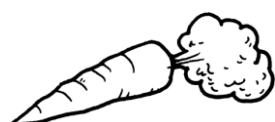
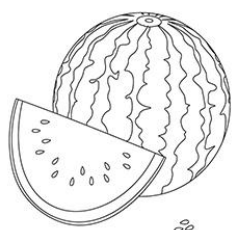
MAZAS

KRĀSAINA

4.Pielikums. Vārdu krājuma izpētes materiāls īpašības vārdu
lietojums

„Savieno attiecīgo augli/dārzeni ar atbilstošo krāsu”

“Nosauc darbību, un parādi to!”

JĀJ

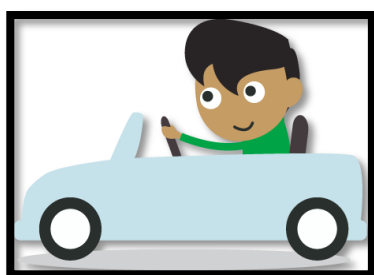
LIDO

LEC

PELD

BRAUC

SKRIEN

6.pielikums. Vārdu krājuma sekmēšanas materiāls lietvārdu lietojums

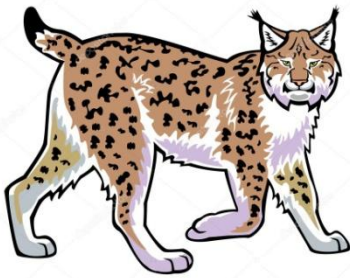
„Nosauc attēlotos dzīvniekus, apzīmē ar vispārinošu vārdu.”

VILKS

LAPSA

LŪSIS

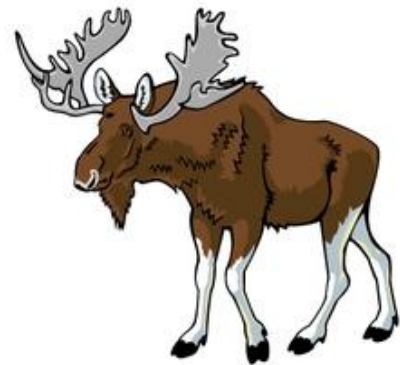
JENOTS

BRIEDIS

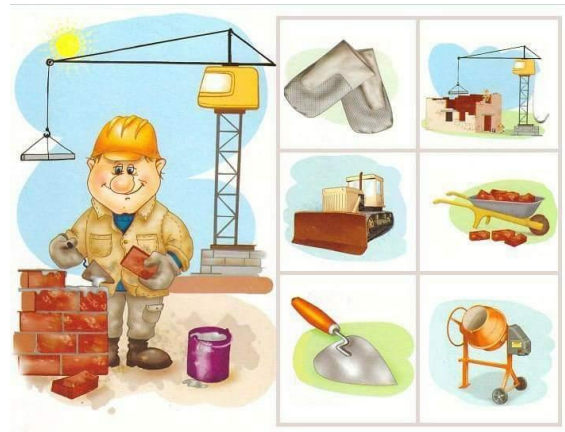

STIRNA

ALNIS

7.pielikums. Vārdu krājuma sekmēšanas materiāls
„Nosauc darbības veidu.”

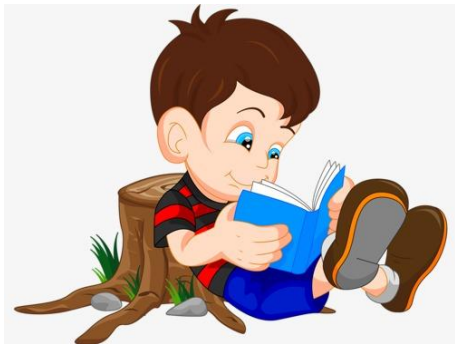
SUNS SKRIEN.

SUŅA SPALBA IR MĪKSTA.

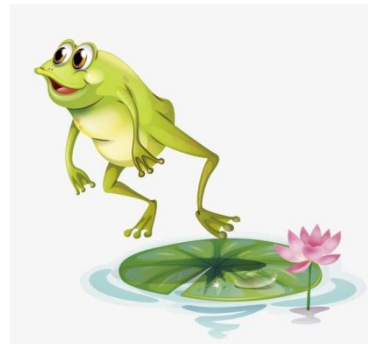
ZIVS PELD.

ZIVIS IR ĻOTI ĀTRAS.

ZĒNS LASA GRĀMATU.

VIŅŠ IR KLUSS.

VARDE AUKSTU LĒKĀ.

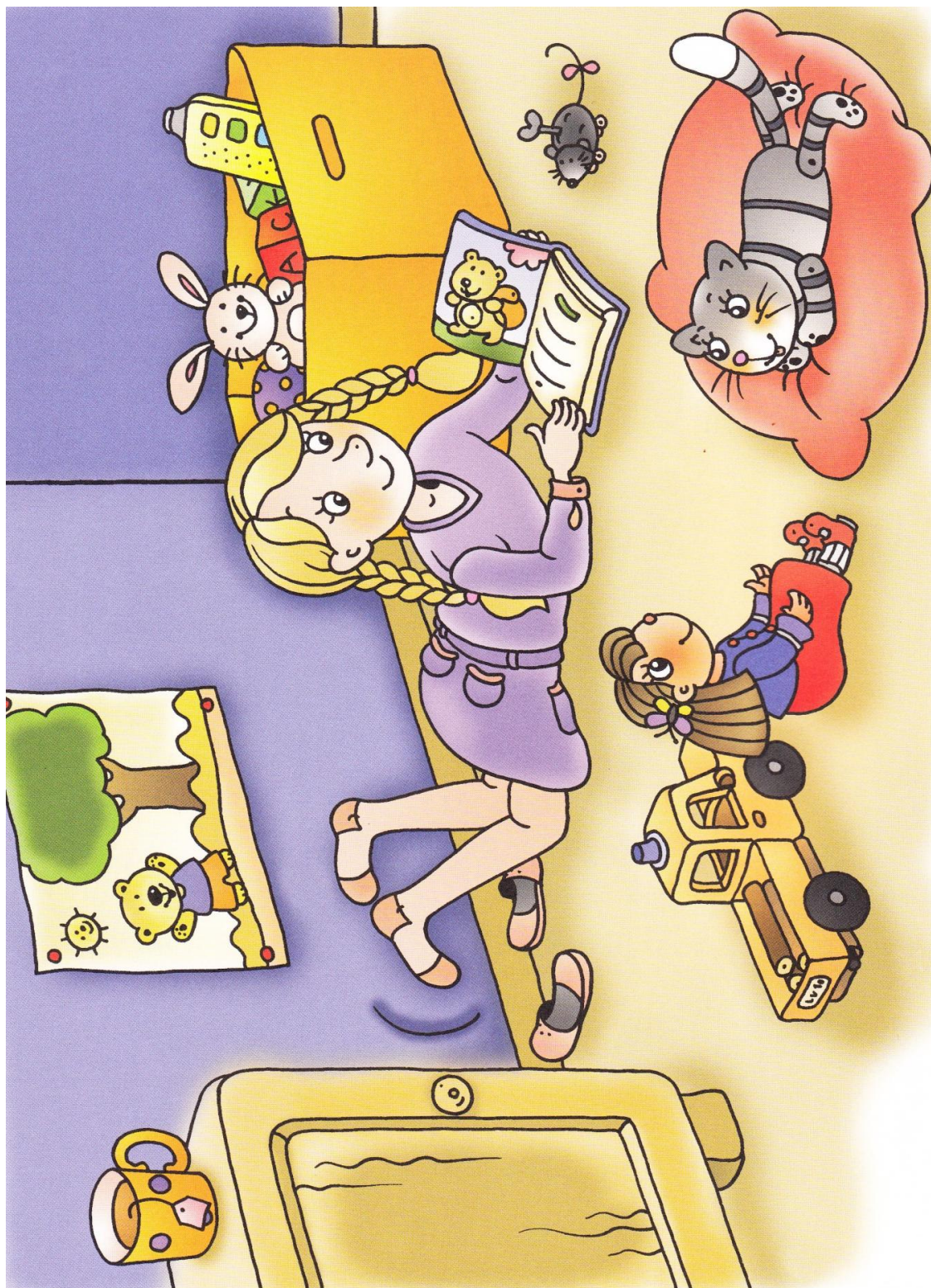
VARDE IR ZAĻĀ KRĀSĀ.

VĀVERE GRAUŽ RIEKSTUS.

VIŅAI IR KUPLA ASTE.

Sīžeta attēls vārdu krājuma kvalitātes noteikšanai.

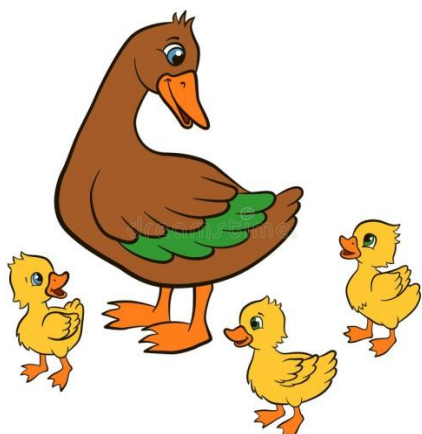
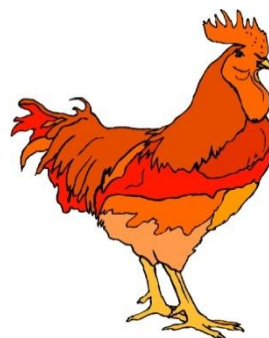
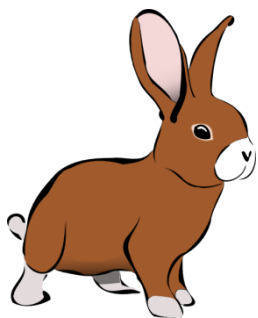
10.pielikums

„Vārdšķiru lietojums”

Izdomā teikumu ar dažādu vārdšķiru vārdiem.

SAULE	KAROTE	KAĶIS	PELE	PUTNS
MĀJA	AUKSTA	ZEĶES	SUNS	DRAUGS
LĀPSTA	SAILTA	CIETS	MĪKSTA	ROKA

Dotajam lietvārdam izdomā piemērotu darbības veidu, un nosauc 3 īpašības vārdus.

Didaktiskā rotaļa**„Sakņu dārzs”**

Didaktiskais uzdevums	Nostiprināt prasmi noteikt groza saturu. Aktivizēt bērnu vārdu krājumu. attīstīt domāšanu, atjautību.
Rotaļas noteikumi	Grozā salikti dažādi naturāli dārzeņi. Izpētīt, atcerēties rakstura īpašības dotajiem dārzeņiem.
Rotaļas gaita	Bērni kopā ar logopēdu izzina naturālos dārzeņus, vēro, raksturo, izgaršo. Sadala norādītajā skaitā, kādu skaitli bērns izvelk, tik dārzeņus noliek. Groza apakšā bērni atrod aploksni kurā iekša dažādi dārzeņu attēli, bērni izkrāso dārzeņus atbilstošā krāsā un izveido, kā didaktisko spēli (sagriežot sloksnītēs). Bērni kopā ar logopēdu iekārto sakņu dārzu grupas telpā. Novieto dārzeņus pēc attēlu atrašanās vietas.
Pielikums	

(Diplomdarba autore)

Didaktiskā rotaļa

“Kukaiņi”

Didaktiskais uzdevums	Attīstīt un nostiprināt redzes uztveri uz attēlu un burtu. Nostiprināt prasmi nosaukt kukaiņu veidus. Nostiprināt prasmi lietot vispārinošus vārdus, kukaiņi, un daba pavasarī.
Rotaļas noteikumi	Iegaumēt kukaiņu nosaukumus. Prast nosaukt tos. Atpazīt un saklausīt pareizo skaņu.
Rotaļas gaita	Logopēde grozā ir salikusi attēlu kartītes, akcentu liekot uz kukaiņu nosaukumiem (zirneklis, bizbizmārīte, taurenis, spāre, skudra) un dabu pavasarī (mākonis, saule, sniegpulkstenītis). Bērni sēž aplī un pa vienam izvelk no groza vienu attēlu nosaucot, kas tas ir. Saņemot attēlu pamatni, bērni piesien savu kukaini vai dabas parādību, un turpina vilkt to nosaukumus un pamatnes otrā pusē roku vingrinājumi, kur attēlot tieši šis pats kukainis.

Pielikums

(Diplomdarba autore)

12.2.pielikums

Didaktiskā rotaļa
„Domā, jāpadomā”

Didaktiskais uzdevums	Attīstīt un nostiprināt redzes uztveri uz attēlu un burtu. Nostiprināt prasmi atrodēt nepieciešamo burtu. Nostiprināt prasmi lietot vispārinošus vārdu, un pārrakstīt to.
Rotaļas noteikumi	Turpināt iepazīt burtus. Saklausīt un nosaukt pirmo vārda skaņu.
Rotaļas gaita	Logopēde aicina bērnus no groza izvilkt 5 attēlu sloksnītes un nolikt sev priekšā. Tiek pastāstīti didaktisko rotaļu veicamais uzdevums. Bērni uz paklāja izber trauku ar burtiem. Un izklīst pa visu telpu, lai netraucētu viens otram. Kad bērns saklausījis pirmo skaņu iet to meklēt un lēnām veido vārdu. Kad visi burti salikti bērns uzraksta salikto vārdu un mēģina izlasīt to.
Pielikums 	

12.3.pielikums

Didaktiskā rotaļa

„Kurš atradīs, tas lai paņem”

Didaktiskais uzdevums	Nostiprināt prasmi pazīt materiālu, no kā izgatavots priekšmets. Aktivizēt bērnu vārdu krājumu, attīstīt
-----------------------	---

	<p>sakarīgu runu.</p> <p>Ieaudzināt uzmanību, atjautību.</p>
Rotaļas noteikumi	Atrast priekšmetu, kas izgatavots no materiāla, kādu nosauc logopēds. Izveidot stāstījumu par atrasto priekšmetu.
Rotaļas gaita	Bērniem telpā jāatrod priekšmeti, kas izgatavoti no koka, plastmasas, auduma un citiem materiāliem. Bērns, kas atradis priekšmetu, nostājas savā vietā, kamēr logopēds skaita līdz 10. Katrs nosauc atrasto priekšmetu un izveido īsu stāstījumu. Bērni telpā pārvietojas ar auto stūrēm rokas.
<p>Pielikums</p> 	

(Udaļcova, 1976,86)

12.4. pielikums

Didaktiskā rotaļa

”Zaķis mežā”

Didaktiskais uzdevums	<p>Vingrināt savstarpēji salīdzināt priekšmetus pēc lieluma.</p> <p>Bagātināt bērnu valodu ar jēdzieniem “augsts”, “zems”.</p>
-----------------------	--

	<p>Aktivizēt runu.</p> <p>Attīstīt domāšanu.</p>
Rotaļas noteikumi	<p>Caur radošu procesu, apgūt matemātikas prasmes augošo/dilstošo secību. Dzirdēt norādījumus prievārdu lietojums: pie, uz, zem, aiz, virs.</p>
Rotaļas gaita	<p>Logopēde izdala bērniem dažāda augstuma eglītes. Bērni salīdzina eglītes, kura augstāka, kura zemāka. Tad bērni sastāda mežu, kur aug augstas un zemas eglītes secībā no 1–6. Kad darbs izprast ar eglītēm logopēds izdala bērniem zaķīšus (lielus un mazus katram 5). Skolotāja piedāvā bērniem paslēpt zaķīšus no vilka, mežā. Lai vilks nepamanītu zaķīšus, mazie zaķi jāslēpj zem mazām eglēm, lielākos – aiz augstām, vidējos pie celma. Salīdzina zaķus un slēpj katrs savu.</p> <p>Tā ar rotaļas palīdzību bērni iepazīstas ar jēdzieniem – “augošā”, “dilstošā”, secība un lieto to savā runā. Kā arī apgūst runā prievārdu lietojumu.</p>
Pielikums	

(Diplomdarba autore)

12.5. pielikums

Didaktiskā rotaļa

„Atrodi un klusē!”

Didaktiskais uzdevums	Mācīties orientēties telpā un vingrināties jēdzienu „auksts”, „karsts” lietošanu un aprašanu.
Rotaļas noteikumi	Ar priekšmeta (knaģa) palīdzību, orientēties telpā, pa labi, pa kreisi. Ieklausoties ko saka rotaļas vadītājs “”auksts”, tas nozīmē, ka bērns iet nepareizā virzienā, savukārt „karsts”, kad tuvojas sasniedzamajam rezultātam.
Rotaļas gaita	Visi grupas bērni iziet no grupas, tikai rotaļas vadītājs noslēpj priekšmetu (knaģi), kad tas izdarīts vadītājs aicina iekšā pārējos grupas bērnus. Un ar jēdzienu” auksts”, „karsts” cenšas virzīt rotaļu dalībniekus uz to pusi kur priekšmets ir paslēpts. Priekšmets jānoslēpj tā, lai to var atrast ar skatienu nevis meklējot to kādā plaukta iekšpusē. Tas kurš ir atradis aiziet malā un gaida pārējos kamēr tie atradīs vai padosies.
Pielikums	

(Diplomdarba autore)

Didaktiskā rotaļa**„Atrodi pēc taustes”**

Didaktiskais uzdevums	Mācīt bērnam salīdzināt rezultātus, kas gūti, izpētot priekšmetu formu ar redzi un tausti.
Rotaļas noteikumi	Salikti maisiņos 10 priekšmeti tādi paši bērnam priekša uz galda, bērns pēc taustes sajūt un atpazīst priekš nolikto priekšmetu ar maisiņā esošo priekšmetu. Pēc bērnu izvēles veido 3 teikumu ar izvēlēto priekšmetu.
Rotaļas gaita	Rotaļa notiek 6 bērniem uzreiz. Bērns iebāž roku maisiņā, kas atrodas uz galda. Logopēds novieto uz galda priekšmetus, bet bērns, aplūkojis to tādu pašu cenšas sataustīt maisiņā. Ja viņš kļūdās, viņam liek to priekšmetu vārdiski aprakstīt. Pēc tam, kad visi priekšmeti uzminēti bērns izvēlas 3 priekšmetus no kuriem veido teikumus.
Pielikums	

(Maksimova, 1976, 86)

Didaktiskā rotaļa

„Izsvītro lieko”

Didaktiskais uzdevums	Nostiprināt bērnam iemaņas, aplūkojot uzskati un izpētot to patstāvīgi izsecināt ceturta liekā izslēgšanu. Bagātināt vārdu krājumu ar attēlotiem vārdiem.
Rotaļas noteikumi	Bērnam priekšā plaknē ir attēli no kuriem jāizsvītro 4 liekais pamatojot kāpēc.
Rotaļas gaita	Bērni sadalās pāros, paņemot no galda pogas, un pāri izveidojas pēc pogu krāsas. Tiek iedotas lapas un bērniem kopīgi sadarbojoties jāizsecina, kurš neiederas. Pēc tam visi kopīgi analizēsīm un secināsim vai bērni ir pareizi izvērtējuši ceturto lieko.
Pielikums	

(Diplomdarba autore)

Didaktiskā rotaļa**„Pavasara ziedi”**

Didaktiskais uzdevums	Sekmēt bērnu sociālas prasmes. Aktivizēt vārdu krājumu. vingrināties netīšu rakstītmācīšanu.
Rotaļas noteikumi	Pavasara ziedu iepazīšana. Didaktiskās spēles veidošana. Orientēšanās telpā. Netīšā rakstīt mācīšana.
Rotaļas gaita	Logopēde kopā ar bērniem aplūkot attēlus un kopīgi izlasa puķu nosaukumus (narcise, tulpe, sniegpulkstenītis, krokuss) telpā ir izvietoti puķu nosaukumi bērniem brīvi pārvietojoties jāsameklē tie un jānoraksta. Pēc tam bērns izvēlas vienu lapu materiālu no kā gatavot didaktisko spēle, jau izkrāsotu tik bērnam jāsgriež sloksnītes un cipari, vai bērns pats visu var veidot griezt krāsot.

Pielikums

(Diplomdarba autore)

Rotaļnodarbības tēma „Putni”

Mērķis: paplašināt bērnu pasīvo un aktīvo vārdu krājumu ar vārdiem- putnu nosaukumiem: *zvirbulis, vārna, žagata, dzenis.*

Nepieciešamie materiāli: kartītes ar putniem (1 – 3) attēliem, metamais kauliņš, CD, kartīte ar koka attēlu, rotaļlieta putns.

Uzdevumi:

1. Paplašināt aktīvo vārdu krājumu ar vārdiem – putnu nosaukumiem; lietot vispārinošu vārdu – putni.
2. Attīstīt dzirdes uztveri, atpazīt un atšķirt 3 skaņu salikumus.
3. Pateikt vārdu- putnu nosaukumu visu zilbisko sastāvu, tos izplaukšķinot (pieļaujamas skaņu izrunas kļūdas).
4. Netieši formēt gramatiski pareizu runu, saskaņot vārdus ar lietvārdiem dzimtē, skaitlī; nostiprināt prasmes skaitīt līdz 6.
5. Veidot vienkāršus teikumus pēc darbības vārda demonstrējuma un attēla vērojuma.
6. Koordinēt runu ar kustībām, formēt prasmes noturēties pustupus bez atbalsta, grozīt galvu, palekties ar abām kājām (logoritmiskā nodarbība).

Nodarbības gaita:

Sasveicināšanās:

(Meitenes ar logopēdi stāv pie galda)

Sīki putni čivināja

Pavasari gaidīdami

Visi spārnus nolaiduši

Nevar viņu sagaidīt

Vārdu krājuma paplašināšana

Uz galda attēls ar koku. Telpā skan putnu balsis:

„krā–krā, čir– čir, žag–žag, tuk–tuk”

Logopēde- „Kas tur dzied?”

Marika, Luīze: „Putni”

Logopēde- Paaicināsim putnus pie sevis. „Kā to varētu izdarīt?”

Marika: „Pasaukt.”

Logopēde-pabarosim putniņus. Viņiem garšo graudi / ar pirktu galiem liek graudiņus trauciņā ar putnu attēlu, (kam mēs to dosim?)

Logopēde: „Vai visi putniņi ir vienādi?”

Viņiem visiem ir knābīši, spārniņi, aste, divas kājas. Bet izskatās viņi dažādi. Paskatīsimies: vienam aste gara, bet otram kāda.....?

Luīze: „Īsa”

Logopēde: „Viens ir pelēks, otrs...kāds?”

Luīze: „Melns, balts”

Logopēde: „ Katrs putniņš ir savādāks un katram ir savs vārds. Vai zini kā sauc šo putnu?”

Kopīgi noskaidrojam, kā sauc katru putnu;

Vārna, žagata, pūce, dzenis, zvirbulis.

Nosauksim vēlreiz putnu vārdus tikai tagad mēs tos kopā izplaukšķināsim. (Kopā izplaukšķinām un nosaucam vēlreiz kā katru putnu sauc.

Logopēde: „Vai putni prot runāt?”

Marika: „Nē!”

Logopēde: „Prot gan tikai viņiem ir sava valoda. Vārna saka – kā?...Pieliksim mākonīti pie putnu, kurš tā saka.”

Žagata sak: „Žag– žag.”

Zvirbulis: „Kā?”

Dzenis: „Kā?”

Dinamiskā pauze.

Logopēde: „Piecelsimies un mēs būsim mazie zvirbulīši, skaties, klausies un dari kopā ar mani!”

Jautri lēkā zvirbulis/ *lec uz abām kājām/*

Putns pelēks mazulis/ *rokas uz muguru un it kā lasa ar degunu graudus/*

Tas galvu groza uztraucas /*puspietupienā groza galvu/*

Vai kaķis kaut kur negrozās /*skatās apkārt un žigli kustina kājas/*

Gramatiski pareizas runas veidošana.

Logopēde: „Uzspēlēsīm spēli. Mums ir vajadzīgs metamais kauliņš. Metamais kauliņš atrodas uz plaukta. Meitene meklē kauliņu, kas ielikts plauktā.”

Logopēde uz galda izliek attēlus, kuros ir attēloti dažādi putni no 1–6. Izskaitīsim cik katrā attēla ir putniņi

Luīze: „1,2,3..”

Kopīgi skaita un pareizi nosauc skaitļa vārdu kopā ar putnu nosaukumu, piem. divas vārnas, trīs zvirbuļi.

Logopēde: „Un tagad spēlēsīm spēli- met kauliņu, izskaiti cik punktiņi un sameklē attēlu, kurā ir tikpat putniņi. Nosauc to putnu un attēls ir tavs. Ja neatrod, met nākošo. Es metīšu pirmā. Skaties un klausies!”

Logopēde uzmet kauliņu nosauc putnu un paņem sev.

Logopēde: „Man ir trīs zvirbuļi.”

Logopēde: „Cenšas no meitenes panākt teikumus, netieši panākot pareizo galotņu lietošanu. Ja bērns kļūdās, logopēde saka- Es tevi nesaprotu – lai bērns pats nonāk pie pareizā vārdu lietojuma. Pēc spēles noskaidro, kam visvairāk attēlu. Aplausi viens otram.”

Teikumu veidošana pēc darbības demonstrējuma.

Logopēde uz galda saliek jaunus attēlus, kuros redzami putni, kas veic dažādas darbības – peld, lido, knābā lec!

„Piecelsimies! Skaties un dari kopā ar mani!”

Logopēde kustina rokas, rādot, kā lido. Meitene arī rāda kā lido. Logopēde: „Sameklē attēlu, kurā arī putns lido. Kas tas ir par putnu?”

Marika: „Vārna.”

Pareizi- pasaki arī tu;” Vārna lido.” /parāda kustības, nosauc un pasaka teikumus par pārējiem attēliem/

Nobeigums.

Logopēde paslavē meitenes, atdod nopelnītos putniņus. Un mudina, lido kā putniņiem uz grupu pie saviem draugiem. Ja vēlas pastāstīt arī citiem par sev zināmiem putniem, un to kustībām.